

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA CLUB ALPÍ CATALÀ BUTLLETÍ

SUMARI: *Montmagastre*, per JOAN ROIG I FONT †.—*Notes de Suïssa*, per FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA.—*Estudi de la Masia Catalana*, per JOSEP DANÈS I TOR-

RAS.—*Festes tradicionals del Pallars*, per R. VIOLANT I SIMORRA.—*Un campament d'hivern a la Mânega (Meranges)*, per JOSEP GALLART.—*Crònica*.—*Noticiari*.

Montmagastre

El castell

CONSTATA la importància que devia tenir el castell de Montmagastre, el fet que esmenta En Monfar que en les enfeudacions que feien els reis d'Aragó i comtes de Barcelona als comtes d'Urgell, entre els llocs més principals i que hi eren més singularment esmentats, hi estava comprès el de Montmagastre. Uns altres dos fets proven també la consideració en què era tingut el castell: quan es casà el comte Àlvar d'Urgell amb Cecília de Foix, els desposoris o tal vegada les capitulacions matrimonials, se celebraren al poble de Sellent, el mes de desembre de 1256, però la benedicció la reberen a Montmagastre pel gener de l'any següent; per fi, farem ressaltar l'ordre donada en 1334 pel rei Alfons II al seu fill Jaume, XVIIIe comte d'Urgell i fill de Teresa d'Entença, que de totes les escriptures pertanyents al Comtat, se'n fes un inventari i se'n treguessin còpies, una de les quals s'havia de portar al convent de Sant Francesc de Saragossa, i l'altra, junt amb les escriptures, a Montmagastre, on hi havia l'arxiu del comtat d'Urgell. El càrrec d'arxiver havia de recaure precisament en un natural del comtat.

No podem donar dades respecte de quan fou bastit el castell, però pot col·legir-se que devia ésser immediatament després d'haver tret els moros d'aquella comarca, puix en 1071, en atorgar el

seu testament el cavaller Arnau Mir de Tost, deixà a la seva filla Ledgarda, muller d'Ermengol IV de Gerb, i el seu fill Grau, bon nombre de possessions, entre les quals figura el castell de Montmagastre que tenia en feu del comte d'Urgell. Aquest per la seva part, era feudatari pel mateix castell, del Comtat de Barcelona, com ho fa constar el testament que féu en 1076 el comte Ramon Berenguer el Vell.

Urtal Saulla prestà jurament a l'Arnau Mir de Tost i a la seva muller i fills que els tindrà sempre com a veritables senyors del castell i serà feal vassall sense engany. A les calendes d'agost de l'any 11 del rei Lluí, Guerau Ponç de Cabrera rep jurament de Pere Bonfill que procurarà defensar-li els castells de Montmagastre i de Gavarra contra qualsevulla persona. El mateix Guerau Ponç consentí, l'any 1125, la infeudació dels esmentats castells a profit d'un tal Alegret, i, més tard, l'any 35 del rei Felip, atorgà a Gombalt Bernat, en feu, els dos mateixos castells amb la meitat dels delmes, i que, si morís el vescomte i la seva muller Estefania, hauria de prestar obediència i vassallatge als seus fills.

Durant tota l'edat mitjana fou molt cobejada la possessió de l'esmentat castell. Els qui demostraren potser major interès a obtenir-la foren els comtes de Foix, que fins sense haver-lo tingut mai en llur poder, per molt de temps el feren figurar entre els senyorius que tenien en diferents indrets de Catalunya. En la guerra dels barons de la nostra terra contra el rei Pere III el Gran, Bernat Roger, comte de Foix, s'apoderà dels castells de Pons i de Montmagastre i s'hi fortificà, però bentost no considerant-s'hi prou segur, es traslladà a Ciutat, fort castell del vescomtat de Castellbò. Recuperats pel rei aquells dos castells, manà enderrocar-los, però aquest ordre segurament no es devia complir, puix que continua apareixent la seva existència en les cròniques de la mateixa època i de les posteriors. El mateix rei Pere III encomanà la defensa del castell a Pere de Palau. No sabem si això devia ésser abans o després de l'any 1382 en què, segons Mossèn Coy, el rei manà als homes de Balaguer i de Pons que sempre que fossin requerits per Guillem Molina el seguissin per tal d'anar a moure guerra als de Montmagastre.

Les aspiracions del comte de Foix estigueren a punt de veure's realitzades, quan Ermengol X, comte d'Urgell, el 9 de juny de 1298, abans de sortir cap a Sicília amb l'esquadra reial, féu donació a Bernat Roger de nombrosos castells, però solament en el cas

que morís sense descendència legítima. En iguals condicions, el seu germà Àlvar feia també cessió al de Foix del vescomtat d'Ager. El rei Jaume II s'apressà a protestar d'ambdues donacions, tantost arribà de la guerra contra el seu germà Frederic de Sicília.

Com a conseqüència de les repetides cessions, Raimond de Guàrdia, el 26 de desembre de l'any 1300, prometé a Roger-Bernat de lliurar-li els castells de Montmagastre i de Les, així que les condicions fixades pels dos germans Ermengol i Àlvar de Cabrera tinguessin efectivitat. Altrament, el comte Gastó de Foix, en 1334, pretenia que li fossin retornats diferents llocs i entre ells el de Montmagastre, l'estratègic emplaçament del castell del qual, situat a la mateixa ratlla fronterera dels seus estats de la banda d'ací, li interessava per tal de poder intervenir més intensament en les coses d'Urgell, amb mires a fer-se seu aquest comtat com desitjava la seva ambició.

Les cròniques esmenten molts noms de posseïdors del castell de Montmagastre, però per tractar-se d'un lloc tan principal hem de considerar-los únicament com a senyors feudals sense el domini directe, almenys fins a les acaballes del comtat d'Urgell. El darrer comte, el dissortat Jaume d'Urgell, havia cedit a la seva germana Elionor, com a garantia de l'herència paterna, distints llocs i castells i també el de Montmagastre.

Durant el setge de Balaguer, una lletra del rei Ferran I, el d'Antequera, datada l'11 d'agost del 1413, dóna compte que hi havia tractes amb el castell de Montmagastre per a donar-se els seus defensors així que ho fes la ciutat. Arribat aquest cas nou dies després, aquells feren lliurament de la fortalesa al governador de Catalunya Guerau Alemany de Cervelló i el rei confirmà més tard les capitulacions convingudes, les quals, segons un historiador, més aviat semblaven una imposició dels vençuts que no pas dels vencedors.

El 19 de juny de 1415, volent el rei Ferran premiar els serveis que li prestà el conseller reial Ramon de Bages durant l'esmentat setge de Balaguer, li féu mercè del lloc i castell de Montmagastre i dels seus termes, en els quals, segons Monfar, estaven compresos els pobles de Vilves, Alentorn, Paracolls i Vilhabrea. No diuen els cronistes si fou aquest mateix Ramon de Bages, qui, dos anys més tard, en 1469, apareix rebellat contra Joan II, en temps del qual el rei féu ofrena del castell a En Marií de Lanuza, fill petit del Justícia d'Aragó. No consta si En Lanuça prengué o no possessió

del castell puix en 1471 el mateix rei Joan II, de Monçó estant i per tal d'atraure al seu partit l'infant Dionís de Portugal, li prometia de confirmar-li el càrrec de majordom del seu fill; oi més, que si treia del poder dels rebellats els castells de Montmagastre i de Peramola, li'n faria donació. En acabar-se aquesta guerra, després de la qual tants castells de la nostra terra foren en càstig enderrocats, hom podria suposar que sofriria la mateixa pena el de Montmagastre, però no fou així, com sigui que pels volts de l'any 1498, en temps de Ferran el Catòlic, surt aquest senyoriu com a pertanyent a En Gaspar de Lordat, lloctinent del vescomtat de Castellbò i fill de Miquel del mateix cognom, emparentat amb la noble família dels Orcau i senyor també de Montmagastre.

Després d'un parèntesi no gaire llarg, apareix En Francesc de Villalba, com a senyor de la baronia de Montmagastre i del lloc de Guspi, autor, segons el bisbe Torres Amat, d'un llibret titulat *Avisos de Padre, y Rosario de Nuestra Señora*, imprès en 8.ª, a Barcelona, l'any 1630. És autor també d'uns elogis en vers català, que precedeixen el manuscrit existent a la Biblioteca Pública de Tarragona, que porta per nom: *Celva de varies sentènties, etc.*, del canonge-poeta Jeroni Ferrer de Guissona, que brillà en el segle XVII. A continuació dels versos de Francesc de Villalba o Vallalba, hi ha també en el mateix manuscrit unes dècimes signades per Victòria Villalba, muller d'aquest.

Sembla que fou el 1537 que el repetit Francesc de Villalba es va vendre la baronia de Montmagastre al monestir de Montserrat, el qual cenobi en temps de l'abat Fra Pere de Burgos (1510-1536) havia ja adquirit moltes propietats en el pla d'Urgell.

L'adquisició de l'esmentat lloc pel monestir de Montserrat, està confirmada per l'abat Fra Muntadas en la seva història del cenobi. Foren, doncs, els seus abats els darrers senyors feudals de Montmagastre, però ignorem a què devia ésser degut el fet de no constar aquesta baronia entre els títols que l'abat Fra Benet de Tacco consignava en les seves comunicacions dirigides als pobles súbdits del Monestir. El primer abadiat de Fra de Tacco correspon a l'any 1568 ó 1569, o sigui, més de trenta anys després de l'esmentada compra de la baronia. Tampoc en la relació que copia el canonge Barraquer dels béns desamortitzats i venuts després, pertanyents al monestir de Montserrat, no n'hi consta cap del terme de Montmagastre, i, en canvi, hi figuren moltes propietats situades en els termes d'Artesa de Segre, de Vilves i de Collfred, totes tres poblacions limítrofes amb aquella.

MONTMAGASTRE: CREU PROCESSIONAL D'ARGENT AMB ESMALTS

Clas. G. Boig

MONTMAGASTRE: MARE DE DÉU DEL REMEI, DE FUSTA POLICROMADA

FRIBURG: VISTA DES DE LA GRAN PLAÇA DE L'EIXAMPLE

FRIBURG: FONT DE LA PRUDÈNCIA

Cla. F. Blasi

Reprenent la descripció dels fets guerrers esdevinguts a Montmagastre a partir del darrer dels esmentats setges, en temps del rei Joan II, podem dir que el castell no restà inactiu durant les guerres dels segadors, de successió i de la independència. Es diu que, en aquesta darrera guerra, els francesos tenien assetjada la fortalesa i per tal de fer befa dels seus defensors, els trameteren una vedella, però els de dintre correspongueren a la burla enviant-los una panera amb peix fresc i després encara els tiraren des de dalt de la muralla un bou acabat de degollar, tot sencer. No podem donar a l'esmentada relació, com és natural, un altre valor que el d'una rondalla filla de l'exageració del poble, puix que no sempre atribueixen la tal gesta a una mateixa època. Hi ha qui la fa recular al temps dels comtes d'Urgell, i fins es dona com a molt factible el do dels peixos per posseir el castell una mina que sortia baix al riu (1). Aquesta mina, segons el senyor Rector de Montmagastre, existeix encara.

En les guerres dinàstiques del segle passat, sembla que fou també Montmagastre teatre de lluites fraticides i presència, el 29 de setembre de 1869, la folla empresa d'alguns exaltats republicans del poble d'Alentorn que anaren a batre's contra els carabiners que defensaven el castell i foren després la riota dels seus conveïns.

Amb tot, i malgrat el que acabem de consignar, se'ns fa difícil de creure en l'existència del castell en una època tan recent, puix que, pel seu estat actual, les ruïnes presenten un caràcter molt més

(1) La gent del poble fantasia amb el fet i, ensems, sorneguerament, li atribueix un caràcter més de conquesta amorosa que no pas guerrera. Diuen que el senyor de Montmagastre tenia una filla molt bonica, la qual era pretinguda per l'hereu del castell de Montclar o d'Almenara; no hi ha acord respecte a aquest punt ni tampoc en si l'hereu cobejava més el castell que a la pubilla. La féu demanar per casar-s'hi, però li fou negada la seva mà; s'hi presentà més tard ell mateix i no obtingué el resultat que es proposava; finalment, porfidiós, intentà tornar-hi un altre dia, però els del castell estaven a l'aguait i en veure'l pujar la muntanya li tiraren una carbassa grossa, molt grossa. Aleshores ell, enfellonit per l'afront, cridà els seus homes i posà setge al castell, comptant que ben tost els seus defensors s'haurien de retre per la fam i la set, puix que, donada la situació aïllada d'aquell, no podien rebre socorsos d'enlloc. Després d'un estiu molt eixut i quan feia ja cinc mesos que durava el setge, els del castell demanaren de parlamentar. No cal dir amb quin goig fou acceptada la proposta per l'hereu, el qual no sols somniava amb el lliurament de la pubilla sinó que també amb la força que tenia destinada al pare d'ella. Foren dos els missatgers i cada un d'ells portava una rica safata curosament embolicada. Mentre l'hereu, impacient, les desfeia, tot era pensar en el desgreu que no dubtava que li oferirien per tal d'apaciar la seva ira - qui sap si contindrien una penyora d'amor -, però quan més il·lusionat estava, es trobà que eren dues truites fresques, vives encara i tretes de l'aigua feia poca estona. Comprendent el mal aconseguit jovecell la burla que li feien, alçà avergonyit el setge i «girà cua», mentre que els de dalt del castell celebraven l'acudit de la pubilla, autora del fet.

antic. En l'arxiu parroquial, segons manifestacions del senyor rector Josep Bascunyana, Pvre., que regentava la parròquia l'any 1922, el llibre més vell és del 1609, en què la dita parròquia pertanyia a l'Arxiprestat d'Ager, i a cap no hi ha dades interessants respecte al castell ni tampoc al monestir de Sant Miquel que s'alçava a sota seu, pocs metres més avall del cim del turó.

JOAN ROIG I FONT †

Notes de Suïssa

Friburg

EN arribar a Friburg hom percep una impressió agradabilíssima. Ordre, netedat, correcció, art, perspectives, panorames. Friburg és la ciutat dels clergues, de les monges i de les fonts monumentals. Ocupa l'indret més pintoresc d'una illa formada pel riu Sarine, el curs del qual circumda enormes roquers que esdevenen les peanyes dels edificis més notables de Friburg. Les comunicacions són fàcils gràcies a les escales i als ponts.

Com ja hem insinuat, Friburg és el principal centre del catolicisme de Suïssa. És curiós de contemplar la gran quantitat de clergues i monges que circulen pels carrers i places d'aquesta ciutat, la qual cosa dóna un caire molt especial, i únic a la república helvètica.

Llevat dels quarters nous dels voltants de l'estació del ferrocarril, Friburg conserva un pronunciat segell de vellesa que enamora. És una ciutat voltada de muralles, amb llurs torres de formes singulars; conté nombroses esglésies i grandiosos convents; serva moltes cases dels segles XVII i XVIII, i un rengle de fonts monumentals del Renaixement.

Tota la població està presidida per la magnífica torre de la Catedral, d'estil *flamboiant*, voltada de contraforts, terminada en octògon i coronada de pinacles graciosos. La Catedral, que fou col·legiata de Sant Nicolau, és d'estil gòtic. Fou començada l'any 1283. El portal principal conté belles escultures que representen el Judici final.

En l'interior d'aquesta Catedral existeixen grans vidrieres

de mèrit artístic remarcable, una trona molt notable i, sobretot, un òrgan magnífic, considerat com el millor de Suïssa. Els concerts d'òrgan de la Catedral de Friburg han assolit un renom mundial.

I Friburg, com a ciutat catòlica per excel·lència que és, posseeix seminaris regits per doctes professors. Per això, a aquesta ciutat acudeix clerecia de tot el món per tal d'ampliar els seus estudis. Al recer del bisbe de Lausana, que resideix aquí des de l'any 1536, Friburg ha creat un formidable centre d'especialitats que resideix en la Universitat catòlica, l'anomenada de la qual està estesa per tot el món.

Però a Friburg, a part de l'aspecte religiós, hi ha l'aspecte urbà que també és força interessant. Alguns ponts estesos sobre el riu Sarine, són una meravella d'enginyeria; els ponts de fusta, indiquen l'esforç de l'art popular en l'Edat Mitjana; les muralles, amb llurs torres, formen un circuit feudal que captiva l'esperit; la silueta de les cases velles i dels vells convents, esdevé sorprenent sota el cel d'aquí, gairebé sempre ornamentat per les boires acumulades; la Casa de l'Ajuntament, amb l'escala coberta i la fletxa de la seva torre, és una meravella de l'art helvètic.

Davant d'aquesta Casa de l'Ajuntament, hi ha la plaça del Tiller, al centre de la qual s'escau un tiller centenari que commemora la victòria de Morat, esdevinguda el 22 de juny de 1476. En el lloc on actualment s'aixeca aquest tiller, morí, de repent, un soldat suís, arribat a aquesta plaça amb un brot de til·la a la boca, per tal d'anunciar la victòria de Morat en la lluita contra Carles el Temerari.

Tot recorrent els carrers i places de Friburg, a cada pas es topa amb una font monumental. La construcció és la mateixa per a totes: un cossi gran de pedra i una columna central, el cim de la qual està guarnit amb una estàtua proporcionada. A Friburg existeixen les fonts de Sant Pere, Sant Joan, Santa Anna, Sant Jordi, de la Samaritana, de la Força, del Salvatge, de la Prudència, de la Fidelitat i d'altres. Foren aixecades durant el segle XVI, en què passà per aquesta ciutat la febre d'erigir fonts monumentals i al·legòriques.

La casualitat ens proporcionà l'avinentsa d'estrènyer la mà d'un català. Era comerciant, però també haguera pogut ésser estudiant, perquè Friburg acull estudiants de tot el món, i entre ells alguns de catalans.

Estudi de la Masia Catalana

Exposició de documents gràfics

L' *Estudi de la Masia Catalana* és el resultat de la cooperació del CENTRE a l'obra de la «Fundació Concepció Rabell, Vidua Romaguera», amb l'intent de fer un treball que resulti un monument bibliogràfic, digne del fet secular al qual tantes generacions catalanes degueren llur estabilitat, sense negligir cap dels seus aspectes: geogràfic, social, històric, arquitectònic, etnogràfic, folklòric, econòmic, jurídic, moral i religiós, agrícola, lingüístic, artístic, pintoresc...

En el núm. 381 d'aquest BUTLLETÍ, corresponent al mes de febrer de 1927, foren publicades unes dades sobre els antecedents i funcionament de l'*Estudi de la Masia Catalana*, algunes de les quals creiem oportú de repetir.

La Fundació Concepció Rabell, Vidua de Romaguera, és filla de la generositat d'aquesta dama, la qual, en el seu testament, i entre moltes altres coses, proveí per a necessitats d'ordre intel·lectual. En nom de la Fundació, en Rafel Patxot i Jubert es dirigí al CENTRE i li exposà que la «Fundació», concebuda com un complex encloent modalitats diverses de la cultura catalana, ja de bell començament va reservar lloc d'honor al CENTRE, perquè es delia per complir el deure cívic de retre homenatge a les Corporacions més eficients i venerables en l'obra de ressorgiment de Catalunya; se sol·licitava la cooperació del CENTRE a l'obra de la Fundació, i es pregava que l'entitat s'encarregués de fer l'estudi de *La Masia Catalana*, de visió tal, que resultés un monument bibliogràfic. Al CENTRE havia de correspondre la responsabilitat científica de l'obra.

La Fundació Concepció Rabell, Vidua de Romaguera, és prou coneguda i apreciada aquí i, especialment, fora d'aquí. Les seves activitats són múltiples. Com a mostra citem: l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, resultat de la cooperació de l'Orfeó Català; la publicació de les *Cròniques de Catalunya*, sota la direcció de l'Institut d'Estudis Catalans; la publicació de les *Sobiranes de Catalunya*, sota la direcció de l'Acadèmia de Belles Lletres de Barcelona; la publicació de l'*Atlas elemental de Núvols* i la de l'esplèn-

did *Atlas Internacional dels Núvols i dels Estats del Cel*, de la «Comissió d'Estudi dels Núvols» del «Comitè Meteorològic Internacional». Cal sols afegir que la Fundació i la seva pariona la Institució Patxot, ultra el molt que porten publicat, tenen molts altres estudis fets. Déu vulgui, pel bé de Catalunya, que tot arribi a florir i granar.

L'Estudi de la Masia Catalana, ha estat concebut com una apologia de la família vivint arrelada damunt el terror. Primerament s'ha fet la feina preparatòria de recerca, aplegament i ordenació de materials. El tema, de si, és molt complex i cada vegada que hom s'hi endinsa, veu més feina a fer, per tal d'aconseguir-ne un coneixement precís i complet.

El sol enunciat de tots els temes que comprèn, allargaria molt aquestes ratlles; fem aquí solament un resum molt sintètic a fi que pugui veure's la complexitat que l'Estudi de la Masia representa. Entre els temes de Geografia, ofereixen una importància cabdal els de Geografia humana, de manera especial els temes relacionats amb la població (l'habitació temporal, l'habitació permanent, la casa, poblament escampat, l'altitud màxima de l'habitació humana,...).

Dels temes Socials i d'Història citem: l'origen de l'actual propietat rural a Catalunya, l'organització rural durant l'Edat Mitjana, la influència monàstica en l'agricultura i ramaderia en els temps medievals, els delmes, les causes socials de la guerra dels remenses i les seves conseqüències, la població rural,...

Des del punt de mira de l'Arquitectura, no sols és estudiada la masia pròpiament dita, sinó també la casa senyorial, en el camp o en poblacions rurals, així com la senzilla casa de pagès, tant la isolada com la d'agrupament, les cabanes i barraques i els annexes de porxades, pallisses, corts o corrals, estables, galliners,... L'estudi es fa amb relació tant a la disposició interna (entrada, cuina, dormitoris, oratori, graner,...) com a l'aspecte extern; és considerada la influència climàtica, l'agrícola i la ramadera; les obres de defensa; el material de construcció i els mitjans econòmics; les diverses construccions religioses, civils i militars que han esdevingut masies; masies que han evolucionat adaptant-les a altres finalitats; tipus de masies i manera com estan distribuïts a les comarques; origen de l'estructura clàssica de la masia,...

En l'aspecte Etnogràfic, és considerat l'home; i, com a complement, el caràcter dels pagesos, el seu amor al treball, els seus sen-

timents pairals; la virtut de l'estalvi portada a l'extrem que toca amb el vici de l'avarícia; catalans notables fills de pagès; fidelitat dels jornalers; hospitalitat dels pagesos,...

Dins de la secció Folklòrica hi ha els temes corresponents a les diades de Cap d'Any a Sant Silvestre; les tradicions, adagis i proverbis, dites populars, usos i costums; els ambulants (marxants, traginers, aplegadors captaires,...), esbarjos en aplecs i festes, jocs, supersticions, curanderisme, salutacions, les jornades de la vida (naixença, casament, mort), indumentària personal (pentinats, joies, vestits dels pastors, traginers,...), àpats de diades, rondalles,...

Des del punt de mira Econòmic, són estudiats temes com els de l'alimentació i vida casolana, quefers de les dones, indústries domèstiques (pastar, filar, fer mitja, fer labors), neteja, matança del porc; cria d'animals casolans,...

En la secció de Dret i Legislació, són considerats els capítols matrimonials, amb la institució de l'hereu o pubilla, el dret de propietat, els tractes de masoveria i parceria, contractes d'herbes, convenis de treball, llinatges,...

Entre els d'assumpte Moral i Religió és estudiada la família, les creences i advocacions, la parròquia, captes i ofrenes, confraries del Roser, Pavordes, Salpàs,...

Des del punt de mira Agrícola, són considerades les diverses feines del pagès en els principals conreus, les reunions casolanes de treball (l'espallonada,...), les eines i atuells, les evolucions dels conreus,.... Hi ha encara una secció per als temes de ramaderia (pastors i pasturatges,...).

Entre els temes Lexicogràfics, hi ha els referents a la casa de pagès, a les eines de treball, indústries rurals, indumentària, alimentació,...

Tot allò que es refereix a l'art popular i, en especial, el mobiliari i utillatge de la masia, es troba entre els temes d'aspecte Artístic.

De 1925 ençà no ha parat l'arreplega i metòdica catalogació de materials, la qual cosa ha permès de poder tenir en el present una visió prou justa del conjunt del tema. Ultra aquest treball general d'aplega del que s'havia publicat i de les aportacions dels col·laboradors, s'han fet missions metòdiques encaminades a la coneixença de les comarques de la Maresma i del Barcelonès, en forma que ara, poc hi queda per a explorar. Justifica aquesta pre-

ferència, ultra el fet d'ésser contrades d'un màxim interès, el màxim risc de perdre's el que en elles existeix.

Cal dir que *L'Estudi* s'ha ressentit de manca de gent que tinguessin la suficient voluntat, capacitat i constància, per a portar a terme les comeses respectives, de diversos aspectes del treball; això dona alguna desproporció a l'obra, vista de conjunt, i prova, una vegada més, que sovint a casa nostra les coses bones poden fallar, no per manca de mitjans, sinó per falta de gent. Ha estat una nota encoratjadora el bon nombre de cooperadors que han fet aportacions gracioses d'un valuós material. Encara que incorreguem en moltes omissions esmentarem els principals cooperadors de l'obra, posant en primer terme el benemèrit senyor Antoni Gallardo i Garriga i a continuació els senyors següents: Dr. Oscar Torras i Buxeda i esposa Mercè Julià, Lluís Bonet, Dr. Lluís Vila i Abadal, J. M. Armengol i Bas, Francesc Blasi i Vallespinosa, V. Coma Soley, Dr. Josep Garrut i Sala, Eduard Marí, Lluís Estassen, Joan Nonell i Febrés, Ricard Martín i Alberó, Francesc Folguera i Grasi, Rossend Flaquer, Joan Cubells i Peres, Isidre Puig i Boada, Albert Oliveras i Folch, Baltasar Samper, Narcís Ricard i Baguer, Eduard Rifà i Anglada, Josep A. Bertran, Joaquim Rubió i Balaguer, Mn. Frederic Martí i Albanell, Josep Maria Blanc, Josep Serra i Rosselló de Rubí, Lluís Pujulà i Bassols d'Olot, Narcís Llach i Guerra de Girona, Manuel Caballer de Pineda, Isidre Puntí de Manresa, Rnd. P. Manuel Cazador de Sant Julià de Vilatorrada, Pere Vayreda i Olives de Lladó, Josep Mata de la Barata, Cristòfol Ferrer de Teià, Antoni Arderiu i Pascual de Manresa, Francesc Figueres de Banyoles, Joaquim Danés d'Olot,...

Una aportació especial digna d'esment és la de l'«Agrupació Excursionista Tagamanent», d'aquesta ciutat, consistent en un material important, tant qualitativament com quantitativament considerat, resultat dels tres concursos de dibuix a la ploma que té celebrats amb èxit falaguer, sota el tema «La Masia Catalana».

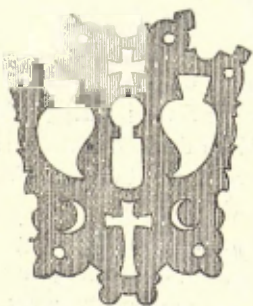
Caldria que tothom, i en especial els socs del CENTRE i d'altres entitats excursionistes, es fessin càrrec de l'obligació moral que tenen de contribuir a l'obra de cultura que sota la responsabilitat del CENTRE s'està portant a cap; no sols els serà agraïda qualsevol indicació o dada que facilitin, sinó que els serà tornat bé i puntualment, qualsevol material facilitat a títol de deixa. Cal imitar l'exemple donat pels col·laboradors abans esmentats; les aportacions de molts d'ells es van multiplicant encara, la qual cosa demostra un gran interès per l'obra que fa *l'Estudi*.

L'exposició de documents gràfics referents a la Masia Catalana, propietat de l'*Estudi*, fou oberta en el local de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre el dia 11 del passat maig i fou clausurada el dia 26 del mateix mes, després d'haver estat molt visitada; el material exposat - més de mil documents gràfics - era sols una part del que actualment està aplegat per l'*Estudi*, puix que quasi tot ell consistia en fitxes de l'arxiu comarcal i aquest avui dia està integrat per sis mil nou-cents set fitxes.

És molt nombrós el material de l'arxiu format per dibuixos, plànols, mapes, postals, gràfics de diversa índole,... que per la seva magnitud o presentació està ordenat a part.

L'exposició donava bona idea del material recollit fins al present, en especial des del punt de mira de l'art popular i, sobretot, de l'arquitectura de la masia. A la sala primera, hi havia la manifestació de diversos aspectes de l'art popular tal com els esgrafiats, les alcoves, els picaportes, baldons i escudets, sostres decorats, objectes diversos, mobles, rajoles i espitlleres. Com a mostra pu-

PANY DEL BARRI

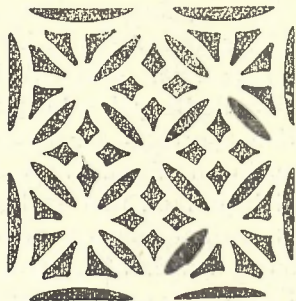

E. 0 1 2 3 4 5 C.

CAN MAYANS

VILASSAR DE DALT

ESPIPLLERA

E 0 5 10 15 20 25 C.

SANTA AGNA - PREMIÀ DE DALT

bliquem aquí l'escut del pany del barri de can Mayans de Vilassar de Dalt i l'espiಲ್ಲera de la casa anexa a l'ermita de Santa Anna de Premià de Dalt.

A la sala segona, que corresponia al gran i magnífic saló de la

©I. F. Figueras

MARTÍS (BAIX EMPORDÀ). MAS ROURA

©I. H. Martí

SEVA (PLANA DE VIC). CAN MUNTANYÀ

SANT CLIMENT DE LLOBREGAT (PLA DE LLOBREGAT). CAN RIERA VELL

Clis. J. Mas

CORNELLÀ (PLA DE LLOBREGAT). CAN FARNADES

casa que avui dia és propietat de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, hi havia la visió de conjunt de la masia catalana des del punt de vista arquitectònic, que responia a un estudi sobre la manera de presentar-se distribuïda la masia per la terra catalana i sobre la relació que aquesta distribució té amb les diverses condicions de les comarques catalanes, tant pel que es refereix a les circumstàncies fisiogràfiques com a les històriques que les afecten.

Anem a ocupar-nos amb algun deteniment de tot allò que fou exposat en aquesta sala.

Resulta que la casa pagesa isolada, prou gran per a ésser considerada com una masia, es troba repartida amb una densitat molt diversa: a base de sis mil dues-centes vint dades referents a altres tantes cases, i tenint en compte l'extensió superficial de les comarques considerades, resulta la màxima densitat al Pla de Barcelona, Pla del Llobregat, Maresma, Alt Vallès, Plana de Vic i Olot, quedant dues zones d'una intensitat remarcable a sol ixent i ponent. De menys importància és la zona del nord de Catalunya; a la costa de ponent de Barcelona, queda una zona on és escassa la masia i finalment n'hi ha una altra en la qual és rar de trobar-la (Ribagorça Jussà, la Noguera, les Garrigues, la comarca de Gandesà).

Té això una explicació en les condicions físiques del país, en especial les climatològiques i molt especialment les pluviomètriques; els cultius i la ramaderia guarden una estreta relació amb la casa, però com que els dits cultius i ramaderia depenen de les condicions fisiogràfiques de la terra, en el doble aspecte climàtic i morfològic - la qual cosa dóna la manera d'ésser del tapís vegetal - resulta que tot són conseqüències d'unes mateixes causes. El riu Llobregat separa la regió seca de la humida de la Catalunya no pirenenca.

La zona de densitat i la de màxima densitat, afegint-hi el Pireneu, correspon a les zones ocupades pels antics comtats catalans dels segles ix, x i xi, això és, la MARCA que confinava amb HISPANIA que era la resta del país. La masia radica, doncs, essencialment, a la «Catalunya vella», ja així anomenada en temps de Ramon Berenguer IV. Cal remarcar que les relacions entre senyors i vassalls a l'una i a l'altra Catalunya foren molt diferents; la revolta dels pagesos de remença, sols va afectar les terres dels bisbats de Girona, Vic i Barcelona, com pot veure's per addició a la sentència arbitral del rei Ferran, de 21 d'abril de 1486, on són condemnats pel rei seixanta-sis remences, i tots menys un, pertanyien

a terres d'aquests tres bisbats. La «Catalunya vella» és la que s'estén entre els Pireneus i el Llobregat.

Resulta, doncs, que és el riu Llobregat, el que essencialment marca la divisòria entre les zones en què abunda la masia i la resta del país.

Arquitectònicament la masia presenta una manera d'ésser molt generalitzada des del punt de vista de la seva estructura, això és, en allò que es refereix a la distribució i ordre de l'edifici. Té la disposició d'una casa isolada de tres cossos paral·lels, dels quals el central és més ample que no els altres dos, i consta, com a mínim, d'una planta baixa i una planta de pis; sovint hi ha també un altre cos travessar als darreres.

Basada en aquesta estructura clàssica i essencial, se'ns trobem una multitud d'altres estructures i de tipus, corresponents a sengles zones. Els més importants d'aquests es caracteritzen per l'agregació, generalment posterior, d'un cos de galeries.

No sempre es presenta l'estructura clàssica en forma clara, però sí, gairebé sempre, com a nucli bàsic. Si no resulta ésser la part més antiga de la masia, gairebé sempre es revela en el fons de la primera etapa evolutiva de l'edifici.

A les comarques del Pireneu hi ha masies molt pintoresques, molt romàntiques, i, valgui la frase: típiques pel seu tipisme. A les valls altes i amples d'Esterri, de la Seu i de Cerdanya, hi ha la casa ramadera, que sense ésser *atípica*, no correspon al tipus definit com a clàssic.

Aquests són els llocs on Balari i Jovany va assenyalar com a constituïts, amb un predomini de població indígena, els comtats de Pallars, Urgell i Cerdanya i el pagus o districte de Berga.

De les sis mil dos-centes vint masies considerades per a fer l'examen de com es presenten els fets, hem trobat que sols una tercera part revelaven a l'exterior la seva estructura clàssica, si bé un examen més íntim de les dites masies, dona per resultat que aquesta proporció és molt més grossa.

Aquesta relació del 33% del total, és molt variable segons les contrades. Al Barcelonès i Pla del Llobregat passen del 60% les que es presenten amb aquesta manifestació externa de la seva estructura clàssica. D'acord amb els nostres estudis, segueix una altra zona en què la proporció és d'un 40% a un 60%. Ve després una tercera zona, en la qual la proporció és sols del 20% al 40%. Finalment, la resta del país en el qual existeix un gran predomini de les masies d'estructura no clàssica, o deixa d'haver-hi masies.

Les dues zones primerament considerades, formen una ampla faixa que comprèn el litoral plujós no pireneic, lloc on les influències externes tenen més importància, tant pels camins terrestres com marítims. Fou el lloc d'una colonització romana molt intensa.

Les masies d'estructura clàssica simple tenen les quatre façanes invariablement concebudes formant en planta els costats d'un quadrat o rectangle, el qual està sensiblement orientat en forma que la façana principal mira a migjorn, amb tendència a veure el sol ixent. Gairebé sempre a la façana principal hi ha la porta principal d'entrada, en especial en les situades en terreny pla.

A la sala segona hi havia un estudi sintètic sobre la Masia d'estructura arquitectònica clàssica, agrupant els diversos tipus resultants de l'estudi de l'abundós material aplegat, en tres grans famílies. El quadre sinòptic general que aquí publiquem, era ampliat a base de concretar cada tipus mitjançant el dibuix d'una masia determinada. A part eren estudiades cada una de les tres famílies amb els diversos tipus que originen, tot ampliant en cada cas el quadre sinòptic particular, a base de concretar cada tipus, mitjançant la fotografia d'una determinada masia.

La base de l'agrupament de les masies d'estructura clàssica, en aquestes tres famílies, és la seva manifestació externa. Dins les dues primeres hi ha el tipus genuí de casa pagesa, que és el de coberta a dos vessants, defugint de tota complicació de teulades.

El tipus de la família I, és el de menys recursos. Propi de llocs de poca pluja, llocs on tampoc no hi ha fusta de grans llargades. La Segarra, Camp de Tarragona. Un dels vessants dona aigües a la façana principal.

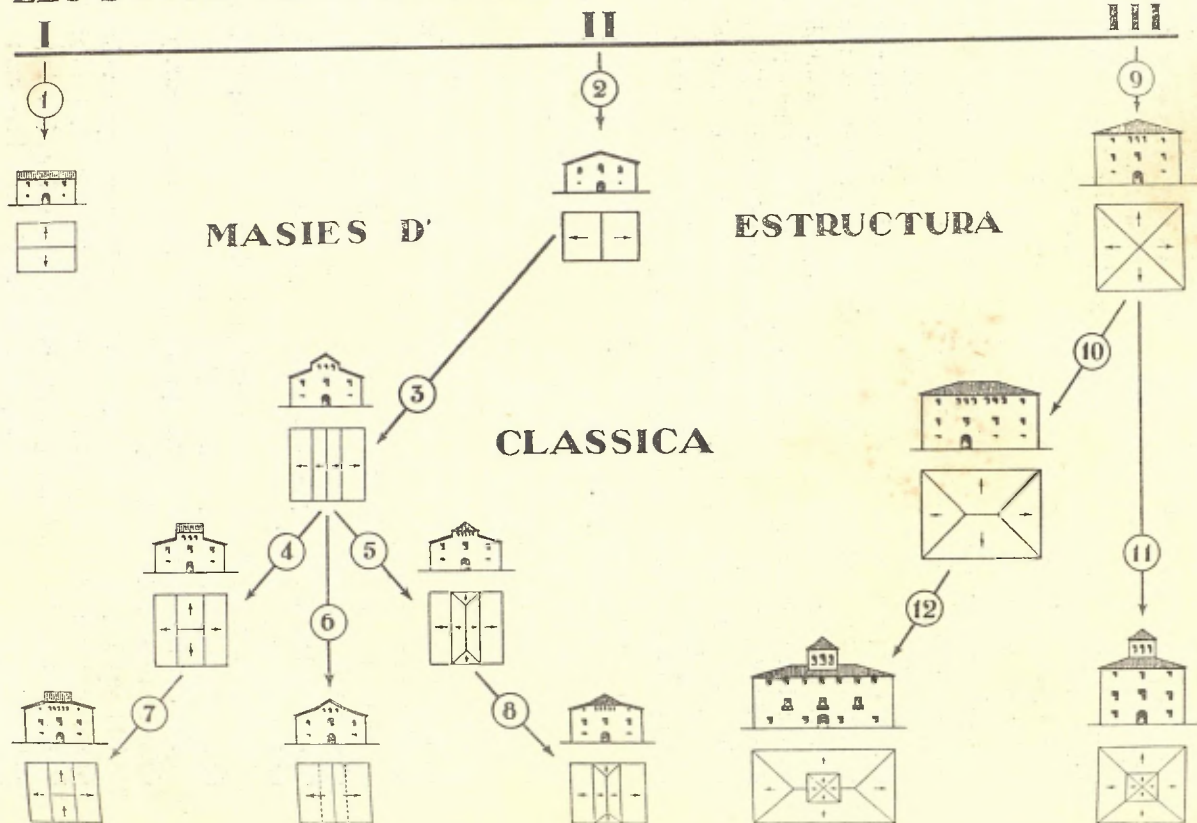
La família II és la més generalitzada. El 70% de les masies d'estructura clàssica, corresponen a aquesta família; els vessants donen aigües a les façanes laterals, la qual cosa és pròpia d'indrets plujosos.

El tipus 2, és el més important de tots els considerats; el 57% de les masies d'estructura clàssica, en són.

No fou fins en ple segle XVI que el tipus 2 va evolucionar, produint els tipus 3, 4, 5, 6, 7 i 8.

El tipus 3 és de costa amb irradiacions a les comarques veïnes. El seu origen hem de buscar-lo en la defensa de la casa. En canvi la seva expansió immediata a les comarques veïnes fou deguda a la utilitat que com a graner reporta aquest pis alt del cos central. Els tipus 4, 5, 6, 7 i 8 són propis del Barcelonès i comarques que l'environen i corresponen a masies situades en terreny pla.

ELS DOTZE TIPUS AGRUPATS SEGONS LES TRES FAMÍLIES

Cl. J. Cabanyes

ARMADÀS (BAIX EMPORDÀ). CAN SUREDA

Cl. L. Pujolar

SANT ESTEVE DE BAS (OLOT). LA CAU

Cal E. Martí

SANTA EULÀLIA DE VILAPISCINA (PLA DE BARCELONA). CAL GAIG

Cal J. Danyer

SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA (ALT VAL·LÈS). CAN AULEDA

Les cases de la família III tenen llurs ràfecs o, quan menys, tres d'ells horitzontals. Aquest tipus és precursor o successor de la casa senyorial, en la qual, per tal de reduir les proporcions de l'edifici, va suprimir-se el pati; després, en tornar-se a fer-se gran la casa, surt una torratxa o llanterna, que illumina generalment l'escala, i està posada al centre de l'edificació. No es presenten les cases d'aquests tipus amb una gran intensitat, però sí que es presenten dins una molt gran extensió.

Un estudi fet sobre la riquesa en varietat de tipus, dona per resultat que els indrets de major intensitat de masies d'estructura clàssica, coincideixen amb els de major riquesa en varietat de tipus.

L'ordre de tipus exposat de l'1 al 12, es pot dir que és també l'ordre d'evolució progressiva que va de la construcció més senzilla a la més complicada, de la més petita a la més gran, de la més pagesa a la més senyora.

El quadre sinòptic general, era acompanyat dels estudis referents a la intensitat d'aparició de cada un dels diversos tipus, o sigui la forma com es troben repartits per Catalunya.

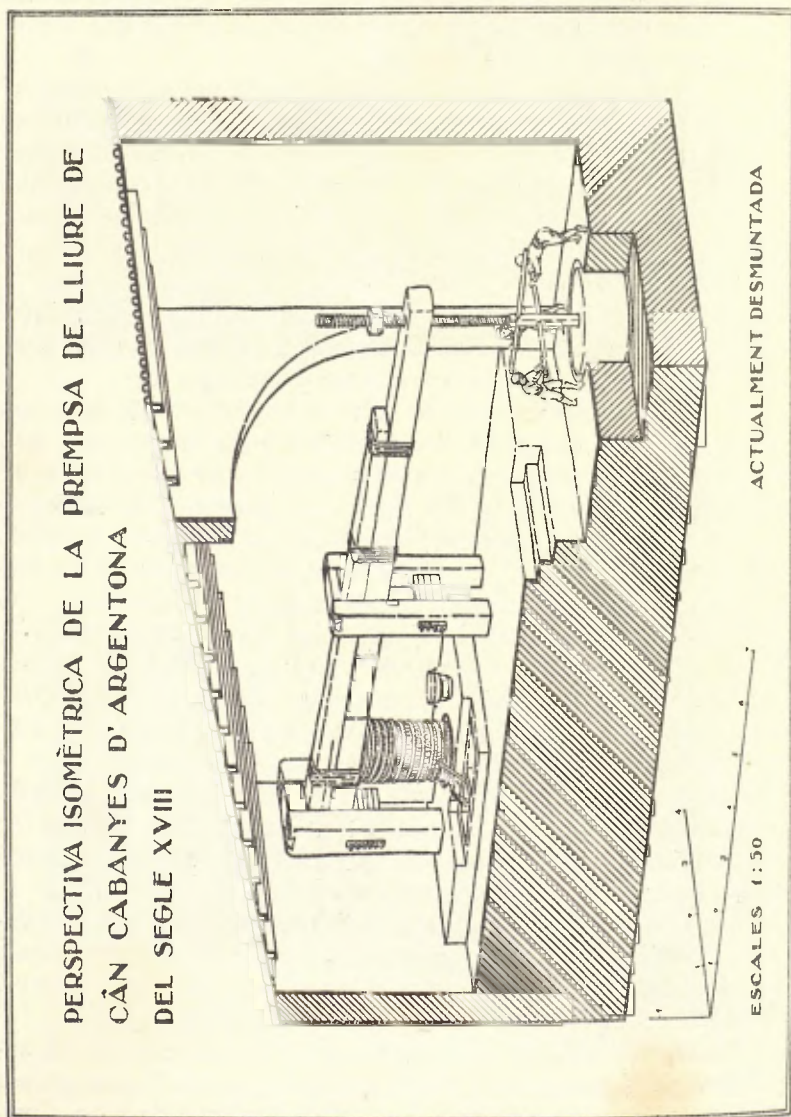
En un altre quadre sinòptic, hi havia l'estudi sintètic de la masia amb galeries, que generalment resulten ésser un cos més modern d'edificació que respon a un fi utilitari o bé a un fi recreatiu o als dos objectius alhora. Els tipus amb galeria estan agrupats segons que les cases conservin llur forma típica originària, o bé la perdin amb l'additament de la galeria; es considera encara un tercer grup compost de masies, la galeria de les quals forma un cos a part, si bé lligat amb els de la casa, solució molt freqüent a la Plana de Vic. El primer grup és el més important, i si la galeria està adossada a cases dels tipus considerats com d'estructura clàssica, s'originen una altra nombrosa sèrie de tipus. La diferenciació més important, prové del fet que la galeria estigui emplaçada en el frontis de la casa, això és en la façana principal, o en alguna de les altres façanes, en especial en una o en les dues laterals. El desenrotllament d'aquestes dues solucions en una determinada zona ofereix condicions climàtiques peculiars.

Els seus constructors s'inspiraren indubtablement en les esglésies i en especial en els monestirs. Unes condicions climàtiques similars donen uns resultats semblants, com pot veure's amb els exemples de les cases de Gènova, de Florència i de Venècia.

Encara, en aquesta sala segona, hi havia exposats, com a antecedent de la masia amb galeria, uns exemplars de la casa pagesa amb balcó assecador i altres amb balcons-galeries de fusta. Com-

pletava el saló, un estudi sobre l'evolució progressiva soferta per algunes masies especials i uns estudis sobre embigats i finestres.

A la sala tercera hi havia exposada una selecció de material referent a les masies situades del Besòs al Tordera, i de les serres de Sant Mateu, Montalt i Montnegre a la mar. Per a aquesta secció,

mitjançant missions *ad hoc*, l'*Estudi* ha fet recerques metòdiques. Publiquem ací un dibuix sobre la «premsa de lliura» del segle XVIII de can Cabanya d'Argentona, malauradament avui desmuntada.

La sala següent estava destinada a l'estudi de la masia i vida pagesa, a les diverses comarques. El material fou exposat en forma que la importància donada a cada comarca corresponia a la importància objectiva que la masia com a casa hi té.

Finalment, a la sala cinquena hi havia exposades, en forma ordenada, una gran quantitat de masies dels diversos tipus considerats, o sigui de l'1 al 12. En el centre hi havia exposat material referent a la vida agrícola i familiar a la masia en el present i en temps precedents, amb seccions dedicades a la gent pagesa, la vida religiosa, les feines agrícoles, trulls i premses, restes de l'agricultura romana, l'agricultura en l'edat mitjana, vida de família, barraques, fires i mercats, festes i aplecs.

Aquesta ressenya del material exposat dóna idea del que ha fet l'*Estudi* fins al present, i més, si hom sap que diverses de les seccions preparades, per insuficiència del local destinat a l'exposició, no pogueren ésser exhibides; per exemple, un estudi sobre l'origen de l'estructura clàssica i d'altres sobre les influències rebudes de l'arquitectura religiosa i militar,...

Amb l'ajuda de Déu, no ha de tardar a veure la llum pública el primer fascicle dels que, amb el títol genèric de *Materials*, hom començarà a publicar, a base dels estudis fets. Segurament continuarà un estudi del senyor Pau Vila d'un caire geogràfic, un estudi del senyor Francesc Maspons des d'un punt de vista jurídic, un estudi del senyor Joan Amades referent al «lli» amb el seu preparat, filat i teixit popular, com a antiga indústria de la llar catalana, un treball sobre les jornades de la vida en una contrada de la comarca d'Olot, pel senyor Lluís Torras i Nató, i un del sotasignat referent a l'arquitectura de la masia catalana. Ultra la crònica del treball realitzat completarà aquest primer fascicle una «miscel·lània» integrada per escrits de Mn. Josep Rius i Serra, senyors Fidel de Moragas, Joan Rosselló, Salvador Vilarrasa i Tomàs Ragner, J. M. Pons i Gurri, Mn. Antoni Griera, senyor S. Barceló i Bou, i d'altres; possiblement hom publicarà també, en aquest fascicle, una «Selecta» del material corresponent a la part del Barcelonès que hi ha a l'altre cantó del Besòs, això és, el que correspon als termes de Santa Coloma de Gramanet i Badalona, i part del de Sant Adrià; l'Agrupació Excursionista Badalona, amb Josep M.ª Cuyàs com a cap-

davanter, presta la seva col·laboració per a seleccionar i completar el material recollit per les missions de l'*Estudi*.

De nou demanem a tots els excursionistes en general, i en particular als socis del CENTRE i de les entitats excursionistes de tot Catalunya llur contribució a l'obra de cultura que s'està realitzant per tal que resulti, d'una banda, digna del fet secular que donà estabilitat a les generacions catalanes, i que ha fet possible el manteniment i ressorgiment de Catalunya, ja que la masia és l'arca on es guardaren els últims vestigis de la nostra cultura, i d'altra banda, digna del monument d'espiritualitat bastit com a recordatori intel·lectual a Concepció Rabell i Cibils, vídua de Romaguera (a. C. s.), i, finalment, com a justa correspondència del CENTRE a l'homenatge rebut, en el curs de la seva vida cultural, durant la qual tants de merescuts llorers ha conquerit.

JOSEP DANÉS I TORRAS

Festes tradicionals del Pallars

Sant Joan

Focs i falles.—Aquests focs semblen tenir llur origen en els temps reculats de la prehistòria, en què els nostres avantpassats adoraven el sol i li dedicaven el foc diví, acompanyat de ritus i danses tot voltant la gran pira, en celebrar el solstici d'estiu. Costum ben arrelat a Alemanya fins el segle XVII i fins fa una centúria a França i a d'altres contrades d'Europa. Antigament a Noruega, en celebrar els solsticis es reunien homes i dones de diferents edats, a l'entorn de grans fogueres, les quals voltaven dansant i cantant les proeses de llurs herois, com també les virtuts bones i dolentes d'ambdós sexes. En les corrandes, més o menys satíriques, en trobaríem reminiscències que en el segle passat cantaven les noies i els joves tot voltant el foc de Sant Joan.

A les valls del Pallars, després d'haver sopat encenien la gran foguera, amb llenya que la mainada havia anat recollint i portat a la plaça havent voltat totes les cases del poble demanant llenya per al «foc de Sant Joan». Abans, a més de la foguera de la plaça, també n'encenien als afores del poble, en punts des d'on poguessin ésser albirades des d'altres pobles. A la plaça, tothom hi feia cap,

portant-s'hi cadascú un seient i, a més, algun trastot vell o llenya, per a la foguera. Quan aquesta estava ben encesa, la gent jove l'anava saltant i *ascompassant*. Quan tothom l'havia saltat, s'agafaven de les mans i, formant sardana, anaven voltant la pira gegant tot marcant un insinuat punteig i cantant cançons i corrandes de la nit de Sant Joan. Després els joves encenien les *falles* i les portaven cremant pel terme fins a la matinada.

A Sarroca de Bellera (vall de Bòsia), mentre el foc s'anava encenent, els joves i els nois encenien les *faies* (allí *faies*; a les altres valls, *falles*) fetes de pela d'arbre, ben seques i lligades amb redoltes i, brandant-les ben enlaire, les portaven cremant pels carrers del poble bo i cantant:

Aquesta nit	amb un plat de caragols;
farem les <i>faies</i> ,	Sant Pere li va al darrera
les <i>faies</i> de Sant Joan.	i amb lo dit <i>reme's</i> cols.
Sant Joan passa al davant	

En arribar a la plaça on hi havia la foguera, *ascompassaven* aquesta i apagaven la *faia*. Els supersticiosos la saltaven nou vegades per *desambromâ's*. I després es donaven les mans, joves i noies, i tothom que volia, i marcant un punteig cap a la dreta cantaven cançons i corrandes més o menys satíriques retraient-se llurs qualitats bones o dolentes l'un a l'altre.

A començos d'aquest segle, encara era costum de voltar la foguera i portar les *faies* pels carrers, però cantant cançons del «dia» i no de caient popular; a més, al so d'un desballestat violí, es ballava l'*agafat*. De fa uns vint anys, recordem la corranda que donem i les cançonetes populars «Pastoret d'on vén..?» i «L'airet de la matinada...», que cantàvem barrejades amb la darrera cançoneta que havia eixit.

Ballaven a l'entorn del foc fins per allà a quarts de dotze, hora en què els *faiaires* tornaven a encendre les *faies* i les portaven cremant pels volts del poble, servint d'espectacle a la gent que ho contemplaven.

A Pauïls (vall del Flamisell), els fadrins encenien una foguera a les envistes de Gramenet, on encenien les *falles*, i les portaven cremant fins al poble; mentre ells encenien l'esmentat foc, les minyones, a la plaça del poble, encenien una altra foguera que era *ascompassada* pels fadrins, així que anaven arribant, amb la *falla* encesa; saltaven el foc i feien acatament a l'alcalde *petano*, que presidia la festa assegut al davant de la foguera. Feta la reverèn-

cia (que consistia a flectar genoll en terra al seu davant, tot traient-se la gorra), tiraven la falla al foc. Quan tots havien saltat la foguera, les minyones voltaven aquesta agafades de les mans, de la forma esmentada, i convidaven els fadrins a la dansa cantant-los aquesta *julia*:

Entreu-hi, entreu-hi, a la dansa, que les roses són cobertes
fadrinets de l'enredó, de la vostra resplendor.

Els fadrins es donaven per convidats i entraven a la rodona mirant de quedar més o menys aparellats, tot cantant aquesta altra:

—A la dansa hem entrat; hem entrat per alegrar-nos,
minyones, no us sàpiga greu; també volem que us alegreu.

Ja tots agafats i dansant, s'anaven tirant floretes... però, com que no hi ha «roses sense espines», així també, enmig dels alegrois del cantar corrandes, també deixaven anar alguna fiblada. Vegeu si no, les que per ordre s'anaven cantant, en forma de diàleg, minyones i minyons:

—A l'aubac se fan <i>les boixos</i>	més te val un de la vila
i al solar <i>les romerills</i> ,	que quatre de forasters.
i la plaça de Paüls	—Qui <i>e aguet</i> fadrinet
e la flor dels fadrins.	del barret <i>emplomallat</i> ?
—Marieta amoroseta,	Se t'abaixaran les ales
cara d'ullets de perdiu,	tan bon punt <i>sies</i> casat.
a quant veneu l'onça	—Marieta de l'ull negre,
de la gràcia que teniu..?	no pas vós, que el teniu ros;
—Qui <i>e aguet</i> fadrinet	tota noia boniqueta
alt i prim com un xiprer?	sol tenir el marit gelós.
No devia pensar altra cosa	—Qui <i>e aguell</i> fadrinet
Jesucrist, quan <i>lo</i> va fer.	que la cara se li'n riu,
—Quina lluna fa tan clara	i a la <i>seua</i> cabellera,
per anar a collir clavells;	les rates hi fan <i>lo</i> niu.
a la cara de Filomena	—A l'entrada de Bernatxo
collirem els més vermells.	no s'hi farà herba, no,
—Totes les fulles s'assequen,	que hi ha un fadrinet molt <i>guapo</i>
<i>menos</i> les del julivert,	que hi fa <i>lo carreró</i> .
totes les amores <i>tengo</i>	—A sota del <i>campanario</i>
con un polit Josep.	hi ha una pedra rodona
—Teresa la interessada,	per a <i>sentar-s'hi</i> els fadrins
no t'enganye l'interès:	quan ne tornen de ronda.

Aquest costum i aquestes corrandes fa una quarantena d'anys que estaven en ple ús, i en deu fer uns vint que només en fan els focs.

Quan estaven cansats de dansar i tirar-se força sàtires, anaven a buscar-se un tros de pa i una *rosteta* (un tall de cansalada freda), i el jovent, acompanyat de l'altra gent, anava a menjar-s'ho en una era, on el poble havia fet portar un *sestè* de vi que pagava cada any als *fallaires*, i servia per a remullar la gorja tots plegats. Després d'aquest frugal ressopó, anaven a dormir tots, menys els fadrins que rondaven les minyones cantant-los corrandes i també jotes acompanyades de guitarra, pandero i ferrets. En començar a rondar, sempre cantaven aquesta *júlia*:

De cançons i de <i>júlies</i> ,	les butxaques <i>ne</i> tinc plenes
tota una quartera en sé,	i un sac que en deslligaré.

A Isil (vall d'Àneu) els *fallaires* eren rebuts a la plaça amb ramells de flors que els ofrenaven les fadrines, enmig de gran solemnitat, presenciada per la gent de tot el poble. Després, tots junts, feien la «cercavila» bo i saltant quatre fogueres enceses en diferents carrers o places. Després ballaven el «contrapàs» a l'entorn de l'església i després cremaven totes les *falles* en un pilot al mig de la plaça. Tothom voltava aquest foc ballant el «ballpla» i cantant alegres corrandes, dedicades dels uns als altres.

En alguns pobles de les valls de Boí (Ribagorça) confrontants amb el Pallars, i també en alguns pobles del Flamisell, entre ells Aguiró, després de les *falles* els fadrins collien herbes de Sant Joan i en feien *feixets*, que col·locaven al llindar de la porta de totes les cases.

L'hora dels sortilegis.—Totes les noies procuraven ésser a casa abans de les dotze, car aquesta hora és la dels sortilegis, per saber moltes coses.

A tot el Pallars, i es pot dir a tot Catalunya, trenta anys enrera totes les noies posaven en pràctica aquella creença supersticiosa, consistent a trencar un ou i tirar-lo en un got d'aigua, mentre tocaven les dotze; creien veure-hi la imatge de l'ofici que tindria llur futur marit. A Aguiró una dona hi veié una ferradura, i, efectivament, es va casar amb un ferrer.

A Sarroca de Bellera, les noies que desitgen saber si llur marit serà ric o pobre, mentre toquen les dotze batallades, tiren tres faves sota del llit: una de pelada, una de mig pelada i una altra sense

pelar; després s'aixequen del llit i, a les fosques, n'han de collir una. Si aquesta és la que està sense pelar, serà ric; si és la mig pelada, ni ric ni pobre; però si és la pelada, pobre del tot.

A la vall del Bòsia també és creença que en aquesta hora surten els «mats esperits», però que el foc de les *falles* els aparta d'aquelles contrades. Una dona de Sarroca contava com a cert que ella els havia sentit moltes vegades com xisclaven, al punt de l'hora esmentada, estant ella regant un prat de les Riberes; i que àdhuc els havia vist com fugien irats i xisclant del foc de les *falles* que portaven cremant els joves pel terme.

En aquesta vall, si hi havia una criatura trencada, esperaven aquesta hora per a guarir-la. Abans que toquessin les dotze, escollien un rouret jove i obrien una esberla al tronc; quan tocaven les dotze, una persona estirava les dues parts de l'arbre tant com podia i una altra feia passar nou vegades la criatura per entremig de l'esquerra. Després tornaven a ajuntar l'arbre posant-hi fang i lligadures fetes amb la roba de l'infant; si l'arbre moria, la criatura no es guaria, però si vivia, sí.

Pràctiques supersticioses del mati de Sant Joan.—Als pobles on els fadrins deixaven el «feixet» d'herbes de Sant Joan a cada porta, procuraven d'aixecar-se abans d'eixir el sol; recollien l'esmentat «feixet» i el guardaven per fer-lo cremar, en dies que es presentessin fortes tempestes, o bé per fer-ne perfums per a malalts molt greus; tenien una gran fe en aquestes herbes.

A Sarroca, abans de sortir el sol, tota la gent i les criatures anaven a rentar-se el cap i la cara a la font, al cóm d'abeurar els animals; procuraven de no fer tard, i si algú en feia, era avergonyit pels altres. D'això en deien «prendre el ros» de Sant Joan, i ho feien per preservar-se de mal, sobretot de mal d'ulls, els quals es rentaven. El qui tenia durícies als dits, en aquesta hora l'acompanyaven amb els ulls embenats a un lloc on hi hagués herba; una vegada allí, li destapaven els ulls i li deien: «Obre els ulls». El pacient els obria, i amb la primera herba que havia vist, fos quina fos, li fregaven les *patarrugues*. Altres, se les freguen amb l'herba de Sant Joan. Aquesta herba, que fa una flor groga en forma de botó, l'anomenen així perquè floreix aquests dies, i hom la cull per guarir els talls i les cascades, després d'haver-la tingut dins d'una ampolla amb oli, durant quaranta dies a sol i serena.

Aquest dia també es cullen les nous moscades, els joncs, els *timonets* (farigola) i altres herbes per a fer la *ratacia*; barrejades

amb esperit o aiguardent, les preparen aquest dia i les tenen durant quaranta dies a sol i serena.

A Senterada, les noies, abans de sortir el sol, anaven a beure aigua de nou fonts diferents, per lliurar-se del mal de «gola».

Pràctiques usades fins fa pocs anys amb molta fe supersticiosa.

A Abellanos (Bòsia) celebren un aplec a l'ermita de Sant Joan de la Ribereta, on acuden molts bosienca a menjar-s'hi les grosses «truitades» i esplèndides costellades.

Abans, a l'ofici, repartien una llesca de pa, amb una bona cullerada de brossat; i, no fa molts anys, un panet i un tros de formatge d'ovella, beneït, a tots els assistents a la missa, perquè Sant Joan els guardés del mal de coll.

Aquest matí, als pobles on els fadrins havien posat el «feixet» a la porta de les cases, aquests passaven la capta recollint ous i cansalada, i després en feien truitades que es menjaven tots ple-gats en una «berenada».

R. VIOLANT I SIMORRA

Un campament d'hivern a la Mànega (Meranges)

Estudis preparatoris

FOU en el CENTRE on nasqué la idea de portar a cap un campament d'hivern, primer en el seu gènere i característiques, almenys pel que als nostres coneixements es referia.

Conegut per alguns amics del CENTRE, aquest propòsit ens entusiasma, i decidirem de prendre-hi part i col·laborar en la curta mesura de les nostres forces a la realització d'aquell campament d'hivern, que des d'aleshores absorbí completament els nostres pensaments en matèria excursionista.

Quan el CENTRE va renunciar a realitzar el seu propòsit, es presentà davant nostre un dilema de caràcter íntim: o renunciàvem al campament o havíem de fer-lo nosaltres sols, els quatre companys, sense aquell caràcter col·lectiu que estimàvem tan interessant.

Poc durà el dubte, era massa fort el nostre desig, i així resolguérem de fer-lo particularment. No sabérem renunciar al que ja era una mania seriosa; seriosa, però mania després de tot.

I llavors fou quan començàrem a pensar en el que calia fer per a portar l'empresa endavant.

En primer lloc, cal que faci constar que no pensàrem pas descobrir un tercer Pol al Pirineu català. No pensàrem tampoc realitzar una gesta heroica digna de lloança i de la immortalitat, i menys descobrir procediments nous amb què combatre freds glacials o lluitar amb els genis de regions inexplorades guardadores de secrets vedats als mortals, no imaginàrem fer res de tot això.

Sols pensàrem que la muntanya no és igual a l'estiu que a l'hivern i que, per tant, havíem de prendre certes precaucions a fi de passar-ho al més bé possible si tot anava bé, o al menys malament que poguéssim si fos cas que anessin mal dades, ja que, honorant la veritat, hem de dir que no tenim esperit de sacrifici suficientment arrelat per a afrontar innecessàriament gaires molèsties o mals moments, ni tenim el criteri, per altra part força corrent, d'opinar que no s'ha estat a muntanya o no s'ha fet una excursió seriosa si no s'han sofert una quantitat de penalitats que després es contenen com a mèrits propis quan, en realitat, moltes vegades no són sinó fruits d'una falta de previsió gairebé imperdonable.

Així, doncs, posàrem fil a l'agulla, com vulgarment es diu, i començàrem l'organització per a precisar el lloc i la data on establir el que ja denominàvem el nostre campament.

Acceptàrem en principi la idea del CENTRE: instal·lar-lo a Sant Maurici; però després decidírem de fer-ho a les proximitats del llac de Malniu, sota el Puig Pedrós, a la Cerdanya.

Ens decidí a aquest canvi, gairebé primordial, la distància fins a Esterri i Espot, que hauria allargat dos dies més el temps projectat per a l'excursió. D'altra banda, un estany és bonic mentre és estany, però quan deixa d'ésser-ho per a convertir-se en una superfície plana i indefinible en els seus límits, per la falta de llum, color i relleu, llavors ha perdut tot el seu encís. Sabem que sota d'aquella superfície blanca hi ha un llac, però, si no ho sabéssim, podríem creure que és un prat, un camp o un aiguamoll. Aquell mirall dels Encantats, aquella perfecta i meravellosa reproducció dels seus encontorns són desapareguts. Les truites i les fades estan ben recloses en el seu palau colgat, i ens passen insospitades.

A més, per a practicar l'esquí, el terreny és francament dolent, almenys per a nosaltres, que estem lluny d'ésser mestres en aquest art una distància força respectable, de la qual estimo millor no parlar.

D'altra banda, calia molt tenir en compte el terreny escollit. La

seva altitud oscil·la entre els 2.225 i els 2.250 metres, altitud que per a un campament fix ja és suficient i, fins i tot, segons tècnics estrangers (ja que d'espanyols no en sabem cap), una mica massa elevada.

Com a situació, potser és més dolenta climatològicament que la de Sant Maurici, car és terreny més obert als vents, ja que, en lloc d'una fondalada com aquell, és una ampla collada o un pla elevat, on els vents baten de ple. Però, en canvi, tenia l'avantatge de tenir unes pistes d'esquiar força més extenses que cap de les d'ací i que algunes de les que estan més de moda a la veïna França.

La situació sobre la Cerdanya i sota el Puig Pedrós fa d'aquest terreny un lloc, els encisos del qual no ens permeten d'explicar-nos en el desconeixement sinó per la manca de concurrència. Ara, amb la nova carretera fins a Maranges i amb l'hotel que el pròxim estiu ha d'inaugurar-s'hi, preveiem que un corrent excursionista s'escamparà per aquelles muntanyes, dignes d'ésser conegudes com poques altres de la nostra terra.

Ja fixat el lloc, fixàrem el temps. És veritat que pel desembre o el gener fa més hivern que no pas pel març, però ja hem dit que el nostre propòsit no era admirar el món sencer amb una pretesa proesa heroica, i que no volíem escollir expressament les condicions més dolentes per a optar al premi de passar-nos-la malament a gratient. Només pensant com són de curts els dies de desembre i de gener, hom s'imagina amb disgust les llargues hores de la nit, més llargues i pesades com més curtes hom voldria que fossin, perquè, ¿què en traurem de la bellesa del paisatge si, no tenint son i amb ganes de fruir d'aquell, no podem veure'n res?

Per això decidírem d'ajornar fins a primers de març la nostra sortida. En aquells dies les hores de llum són ja més i, d'altra banda, l'hivern continua i pot deixar-se sentir tan intensament com en els mesos precedents. La realitat ens donà la raó en tots dos sentits.

Quant a la qüestió del material de campament, se'ns presentaren diversos aspectes i consideracions que, en els campaments d'estiu, o són de poca importància o tenen avantatges i inconvenients que poden compensar-se fàcilment i que, per tant, és indiferent adoptar uns o altres sistemes, ja que l'elecció depèn més del capritx que no pas de la veritable utilitat pràctica.

Partírem de la base d'establir un campament dels que s'anomenen fixos, car els campaments volants i, per tant, de poc pes, no els consinerem apropiats per a una excursió hivernal. El campament volant és d'una utilitat màxima si constitueix un lloc d'aixo-

pluc o de dormir que permeti una escalada o una ascensió difícil des d'un bon lloc proper i que estalviï unes hores de camí; però fora d'això o d'altra circumstància anàloga, opinem que aquests tipus de campaments tenen una utilitat molt relativa... A més, quant a la qüestió del transport, ¿quan podrà l'excursionista portar la seva tenda o part d'ella a més del seu bagatge particular i els queviures? Poques vegades. I cal convenir que en la majoria de casos, si es fa així, és, més que per veritable conveniència, pel desig estrany, però cert, d'anar carregat.

Analitzarem si la tenda adequada havia d'ésser petita o gran. Al primer cop d'ull sembla que la de petites dimensions compliria més bé la seva missió, ja que enclou un nombre més reduït de metres cúbics d'aire i, per tant, és més fàcil d'escalfar. Pot dir-se que aquest, en cas d'existir, era l'únic avantatge que li trobarem estimable, descartat, com abans hem dit, el factor pes. I diem en cas d'existir perquè no hi creiem gaire, car l'única escalfor és la produïda per la respiració, ja que no n'existeix cap altra. Si el cos es manté calent és precisament perquè no permet la fugida de calor per mitjà dels vestits a base de llana, i tots recordem que en dies de fred la calor del cos no ha pogut impedir veure caramells de glaç en els nostres vestits. I ara preguntem: ¿amb sols la calor dels cossos i la respiració, era possible de fer confortable una tenda de lona, que ja per ella irradiarà qualsevol elevació de temperatura que en el seu interior es produeixi, si aquesta no és molt forta?

Com a detall interessant i confirmatori del que queda dit, sols cal fer constar el que segueix: amb la tenda que més endavant indicarem, de lona gruixuda, el descens de la calor, quan deixa de funcionar l'aparell que el produeix, és rapidíssim. Un rellotge col·locat arran de terra, quan el termòmetre marcava aquella nit dintre la tenda $+12^{\circ}$, es parà als deu minuts exactes d'haver tancat el fogó de benzina, a causa del fred que glaçà l'oli que el lubricava. Això demostra que la baixada de temperatura fou gairebé instantània i que la calor dels qui dormíem a dintre no servia per a res, ja que a les nits quedaven glaçades les taronges, el vi i els ous. Aquell rellotge, no el vàrem poder convèncer que la seva missió era caminar, fins que ja érem al tren de tornada. Dit això, ¿es pot sostenir que tan sols amb la calor que produeixin els qui habitin la tenda es farà confortable? Terminantment, direm que no.

Això, encara que potser en no tan alt grau, ens decidí a prendre una tenda gran, ja que, a més de no haver d'escalfar-la amb la calor natural, hi trobarem bastants d'altres qualitats, dues

d'elles principalíssimes: 1.ª ésser habitable amb un cert confort i 2.ª poder fer-hi foc i cuinar-hi.

Efectivament, com ja ens lamentàvem abans, les hores de nit a l'hivern són llargues, tan llargues que amb tot el bon desig no és possible de dormir-les totes, i queden, per tant, unes hores que cal pensar com passar. En una tenda gran caben quatre o cinc companys que poden inclús estar drets. Això permet de passar unes hores agradabilíssimes d'enraonament o comentari, que, separats en dues tendes i en posició forçada i no habitual, serien inaguantables.

2.ª avantatge: cuinar.—No pot pas confiar-se a poder sempre fer foc a l'exterior per a guisar o escalfar els queviures. No és convenient tampoc el menjar fred. Després d'un dia d'exercici sota baixes temperatures, és imprescindible de prendre quelcom calent i reconfortant. Dintre una tenda reduïda, ¿com pot procedir-se a encendre foc? Encara que sigui sols un escudellòmetre, té molts inconvenients i perills; si l'espai és reduït, pot ocasionar un incendi fàcilment, i això no és gens agradable ni seductor, sobretot si pot representar una nit a la *belle étoile* i amb alguns graus sota zero.

Per aquests motius decidírem d'utilitzar la mateixa tenda que en altres ocasions, a l'estiu, ja ens havia servit d'habitació.

És una tenda amb doble sostre de lona forta i espessa, tipus canadenc amb carener de fusta; les seves dimensions són: 2'20 metres d'ample per 3 de fons, parets de 0'85 metres i alçada en el seu centre de 2 metres. Com a característiques especials, sols té doble banda a podrir, també de lona, l'exterior pròpiament dita de podrir; l'interior, també de lona, serveix per a rebre la terra.

En aquesta forma es fa impossible l'entrada d'aire o humitat per la part baixa.

Les cordes, inencongibles, porten una molla o ressort de cursa i resistència prevista que estalvia d'haver de tivar els tensors en dies secs o aflluixar-los en dies de pluja. Aquestes molles eviten també, en dies de vent, estrebades violentes sobre les estakes, que moltes vegades ocasionen que s'arrenquin o es trenquin les cordes o tirants.

Una nit que uns certs sorolls feien témer en un possible descuit per haver deixat les cordes massa tivades, sortírem a examinar-les. No s'hagué de tocar cap tensor. Les teles seguien amb la tivantor normal i, en corregir-se lleugerament per la glaçada, sols feren actuar les molles fins a meitat de la cursa prevista, o sigui sols dos centímetres. Sense les molles hauríem hagut de deixar les teles fluïxes a la nit o hauríem estat exposats a una esquinçada.

Aquesta tenda té una sola porta que es tanca amb el sistema llampec. A la paret de fons té una petita finestra també amb idèntica tanca. En ella confiarem per a passar uns dies entre la neu. Una nevada que caigué n'afirmà la solidesa, com ja l'havia demostrada en altres ocasions amb fortes pluges i vents.

Per a la instal·lació sobre el terreny, prenguérem precaucions, ja que ignoràvem en quines condicions hauríem de fer-ho.

Per indicacions de gent del país, sabérem que en el lloc escollit, o sigui a la Mànega, hi havia un gruix aproximat d'un metre de neu.

Com que ja sabíem fins a quin punt pot confiar-se en dades que no han estat comprovades, i més en terreny nevad, en què mai no és constant el gruix de neu, ens preparàrem també per si arribava el cas de no poder treure la neu i haver de parar-hi la tenda sobre.

Per si podíem apartar-la i posar-nos sobre terra, portàvem uns discos de metall per a augmentar la fermesa de la terra en posar-los a cada piqueta en el sentit de l'esforç. D'aquesta manera el piquet no podria tallar la terra flonja, ja que el disc de metall ho impedia, i quedava, per tant, fortíssim. En cas de molta neu, és preferible de no apartar-la per arribar a terra, ja que tant aquesta com la neu cal que siguin aïllades. A més, apartar la neu, si n'hi ha gaire, és exposat quan aquesta és tova, perquè un torb pot ventejar-la, omplir els sots i colgar materialment el campament amb gruixos no sempre reduïts.

Per al cas de veure'ns obligats a viure sobre la neu, ens limitàrem a preveure com a aïllador, a més de la palla i les branques de pi, un gruix de paper fort i resistent que formés una capa aïlladora completa abans d'arribar a la lona de terra. D'aquesta manera evitàvem que la neu ens tractés amb la seva fredor habitual i ensems fèiem impossible que l'escalfor que produíssim arribés a ella i la fongués poc o molt.

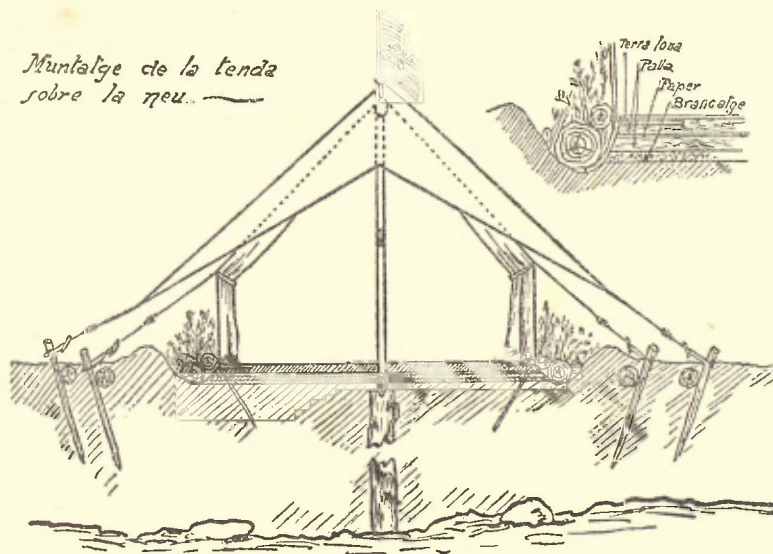
També devíem prescindir dels piquets de ferro i utilitzar estakes de fusta que fariem sobre el terreny. Per a reforçar aquestes estakes col·locaríem a la cara de tracció o d'esforç un arbre o tronc colgat en la neu, en el qual s'apuntalarien les dites estakes, ja que no és prudent de refiar-se d'un tronc clavat a la neu si ha de resistir una tracció constant i possiblement forta, en cas de bufar aquells vents que per allà dalt solen tenir lloc més sovint que hom no voldria.

Clavar els pals de sosteniment de la tenda, operació delicada i que requereix la màxima atenció, ja que d'ella en depèn l'estabilitat i la bona col·locació i, per tant, la solidesa, la vàrem resoldre

proveínt d'un suplement el pal: un tronc que, clavat a la neu fins que no es pogués més, permetés que s'apuntelés el pal veritable a la seva part superior.

D'aquesta forma havia de quedar fixat fortament, ja que el pal clavat no podia materialment moure's per no poder desplaçar la neu que l'envoltava, i el pal veritable en realitat descansaria sobre d'ell. A més, aquest hauria d'anar clavat uns 30 cms. dintre la neu, la qual, un cop ben trepitjada, afavoriria la seva congelació i quedaria endurida fins a impedir per ella sola el més lleu moviment d'oscil·lació del pal.

Amb tot el que hem dit, creiem haver previst el més previsible, i confiem que l'insospitat que pogués arribar-nos mai no seria tant com si sortíssim només refiant-nos que en el món tot té una solució, car moltes vegades ja sabem que, si no s'ha previst abans, quan es troba ja no es necessita perquè ja s'ha fet tard.

Una altra cosa que va preocupar-nos seriosament fou quin sistema s'adoptava per a cuinar. A més, no podíem comptar amb aigua corrent, comoditat que precisament és a l'hivern quan és més difícil a muntanya, al revés del que ocorre a les ciutats, que moltes vegades sols tenen l'aigua corrent a l'hivern. Havíem d'obtenir l'aigua que necessitèssim com cal fer-ho, és a dir, fonent la neu;

això, en pla de vida normal, representa una despesa de combustible molt important i molt seguida que es feia difícil d'obtenir amb els escudellòmetres, a desgrat d'ésser dels grans. Com ja s'ha indicat, no volíem confiar a fer foc a l'exterior, car, o per la neu de terra o per una nevada que caigués, tal vegada una pluja, una tempesta de vent..., era més que probable que el foc no podria encendre's sempre que volguéssim o el necessitéssim.

Decidírem de procurar-nos el foc per mitjà d'un fogó de benzina i escollírem una marca catalana que col·loca el dipòsit de combustible lluny del fogó, l'alimentació del qual s'obté per la pressió natural de la caiguda i no a base de bomba.

Amb això obteníem: 1.er Allunyar un perill d'inflamació o d'explosió del dipòsit, ja que podíem instal·lar-lo fora de la tenda. 2.ⁿ Seguretat de llargues hores de foc (unes 30, amb 5 litres de benzina); ja que el dipòsit és de gran cabuda comparat amb els altres de dipòsit annex al fogó. 3.^r Regularitat i seguretat en la utilització; car no podia haver-hi desperfecte en les vàlvules, ja que no existien, i la intensitat del foc seria sempre igual, ja que la pressió seria pràcticament constant.

Tot això era també molt interessant, perquè, a més de cuinar, ens escalfaria la tenda i, en últim cas, si convingués, el fogó podria servir-nos de calefacció inclús durant la nit, ja que no necessitava cap atenció especial i les calories que produïa eren suficients per a augmentar la temperatura interior en forma de no sentir ni remotament la temperatura de l'exterior. En ressenyar l'excursió donarem algunes xifres que comprovaran les nostres previsions.

Com és lògic, abans de sortir férem les corresponents proves de consum i potència per a saber quina quantitat de combustible havíem de portar amb nosaltres (ja que el factor foc era dels més essencials) si no podíem comptar, com temíem, amb el foc de llenya.

I sols queda ja, per a deixar completa la part de preparació, ressenyar com resolguérem la part de dormir. Que havia d'ésser per sac, queda descomptat des del primer moment; però, quina classe de sac era el que calia adoptar?

Els de ploma són pràctics per a temperatures no molt extremes, a menys d'ésser de gran quantitat de ploma. Evidentment, els usuals d'estiu de 500 ó 750 grams no podien servir per a freds molt intensos, puix que alguna nit fresca de la tardor no ens havien pas estat ben bé suficients. D'altra banda, no són impermeables i, si han de tenir molta ploma, són d'un preu molt elevat.

S'han fet sacs de dormir, de tela, amb uns gruixos de buata dintre; però aquest sistema tampoc no és prou pràctic; la buata s'aixafa i no dona l'escalfor que pel seu volum hom podria suposar.

Recordant els sacs utilitzats per excursionistes alpins i, sense anar tan lluny, els que utilitzen els carrabiners francesos en el Pirineu, que sovint han de dormir sota un roc, que no sempre és un bon aixopluc, i els quals, així i tot, no es mullen, adoptarem els sacs de pell de be. Fèrem portar de Mallorca, on són excel·lents, unes quantes pells de llana espessa i arrissada, amb les quals fèrem confeccionar els sacs. En la confecció de cada sac entren 4 pells i mitja de les grans, a excepció de casos de força major, en què amb menys de 5 pells no seria possible que el seu habitant nocturn hi entrés, a causa de la seva corpulència una mica accentuada, que converteix el sac en una espècie de submarí de muntanya.

La confortabilitat i l'escalf són remarcables; no permeten la més lleu radiació de la calor del cos, que queda pres entre la llana. El cuir exterior acaba de retenir la calor interior. També són molt pràctics, perquè, en certa manera, fan de matalàs tou, i això a muntanya, en què la molla dels somiers és la dura neu, sols mitigada per la palla de les màrfegues, és una qualitat molt digna de tenir en compte. El cert és que durant aquest campament d'hivern vàrem tenir encara menys fred que al campament de tardor.

Els altres detalls de preparació són els corrents a qualsevol campament d'estiu.

La il·luminació fou confiada a un llum de petroli i a una pila elèctrica, per a les hores de sopar, el concert musical i la vetllada literària. Una pila gran ens subministrava llum potent i clara durant un parell o tres d'hores diàries.

També portàrem un aparell de ràdio per estar en relació amb els familiars, en qualsevol cas que interessés.

L'amabilitat de «Ràdio-Barcelona» no sols ens donà tota mena de facilitats per al nostre propòsit, sinó que ens oferí donar una nota cada nit de com seguien els acampadors, nota que havia d'ésser interpretada, car en realitat el seu text volia dir que qui seguia sense novetat eren les nostres famílies.

Fou també bàsic en el nostre propòsit d'acampar observar i estudiar com es pot viure en tenda durant els freds més intensos a què la nostra latitud està sotmesa, utilitzant únicament per a combatre'ls, mitjans senzills i corrents sense haver de recórrer a procediments costosos i forans.

Les mínimes temperatures a la Península en realitat són força suportables. Durant aquest any, per exemple, han estat: el desembre: -11° a la Seu d'Urgell i -6° a Benasc. El gener: -10° a Benasc i -13° a Viella i a Torrecillo, a Astúries. El febrer, -14° a Benasc. Les dades de març, que no tenim encara, no han baixat d'aquestes línies. Segons nota facilitada pel «Servei Meteorològic de Catalunya», la temperatura més baixa, no registrada des de molts anys, ha correspost enguany a la Bonaigua, on va arribar a -23° el dia 24 de gener, havent estat -17° les dels dies anteriors i la del posterior sense tornar a arribar als -20° .

Fent un petit càlcul relacionant les mínimes ressenyades amb la que tinguérem nosaltres, de -14° , és evident que podrem deduir amb tota certesa com ens l'hauríem passat si haguéssim sofert les mínimes més fortes en el dia més fred de l'hivern més cru, calculant-lo en aquells -23° registrats solament durant un dia en un hivern excepcional.

Examinant, doncs, comparativament aquestes dades, observàrem que amb el fogó de benzina cremant durant un parell d'hores per a preparar el sopar i entrant i sortint de la tenda durant aquest temps, removent per tant i canviant l'aire interior, arribàrem a obtenir diferències de 23° entre l'interior i l'exterior, comptant a tocar la lona del terra; a 0'60 metres del terra la diferència era de 30° , i així successivament fins a arribar els 40° de desnivell tèrmic a l'alçada del cap, estant dempeus.

A més teníem el fogó a 0'30 metres de terra, el qual contribuïa a la relativa temperatura baixa de terra, la qual va ésser presa deixant el termòmetre descansant sobre la lona, més freda que no pas l'aire ambient.

Per tant, inclús suposant que a l'exterior la temperatura hagués arribat als -23° , als 0'30 metres sobre el nivell del fogó, hauríem estat a l'interior de la tenda a $+7^{\circ}$ sobre 0, nivell que s'assoleix amb el gruix de la màrfega de palla i que és el que té el cos dormint.

Queda clarament demostrat que si a la nit es deixés encès el fogó, encara que fos a flama baixa, la temperatura seria força més alta de la indicada, ja de per ella sola sobradament confortable a muntanya.

Cal, a més, tenir present que no varem modificar la tenda en el més mínim per a adaptar-la als freds rigorosos.

La varem situar sobre la neu, i, degut a l'hora avançada i a l'aspecte del cel, que anava deixant caure la neu amb tota constància, amb la temperatura freda però quieta, no la varem protegir

amb brancatge immediat ni li vàrem fer tampoc una protecció de parets de neu, amb la qual cosa hauriem evitat els vents directes.

L'aire, entre la tenda pròpiament dita i el doble sostre, no va ésser immobilitzat per cap mitjà, ni vàrem tampoc omplir amb palla l'espai intermedi, com s'aconsella fer a l'exèrcit francès en els bivacs a l'alta muntanya, a l'hivern.

En els dies successius i tenint en compte el gran confort de què gaudíem, no vàrem creure necessari de fer res més per a protecció i defensa.

Resumint, doncs, tot el que hem exposat i controlat durant els dies de campament, podem assentar com a conclusions:

1.—Que amb els freds màxims de la Península es pot acampar bé en ple hivern amb seguretat d'èxit.

2.—Que la tenda a utilitzar cal que sigui de doble sostre i convé que tingui suficient cabuda i gran resistència. Preferentment de lona gruixuda i espessa.

3.—Que, no podent utilitzar el combustible llenya, és de gran utilitat el foc de benzina, mentre sigui de gran cabuda i regularitat en l'ús continuat.

4.—Que per a dormir és utilíssim el sac de pell de be, que permet dormir sense fred, portant tan sols un vestit prim interior de llana, sense calefacció de cap mena i havent-hi a l'exterior una temperatura de -14° .

5.—Que amb les condicions anteriors i, a més, acondicionant la tenda i protegint-la en qualsevol de les maneres indicades, poden resistir-se les temperatures mínimes a Catalunya i a tota Espanya, molt confortablement.

Oblidàvem la qüestió dels queviures; aquests foren principalment a base de conserves de plats preparats, elaboració de truites i ous ferrats amb material fresc del país, sopes variades i alimentoses i sobretot calentes.

Els menús dels nostres àpats feren imaginar-nos que ens trobàvem en un magnífic hotel en comptes de trobar-nos dintre una tenda de campanya a la ratlla dels 2.250 metres, i rodejats de solitud per arreu. Llavors vingué a la nostra memòria el pensament del dilecte amic i poeta Josep M.ª Vilarmau en ressenyar el campament que férem a l'estiu a les vores del Malniu, que, recordant els encisos d'aquells llocs i l'aigua bellugadissa que l'oratjol inquietava, diu: «... A l'hivern, quin silenci, quina fredor! no pas de gel ni de neus... sinó de mort...».

CRÒNICA

CENTRE

JUNTA GENERAL ORDINÀRIA.—El dia 30, tingué lloc l'estatutària Junta general ordinària de socis, en la qual després de feta la renovació de càrrecs de la Junta Directiva, aquesta quedà constituïda en la següent forma:

President, senyor Pau Vila i Dinarès; Vice-President, senyor Ignasi Folch i Girona; Secretari primer, senyor Fèlix Turull i Fournols; Secretari segon, senyor Carles Bertrand i Coma; Tresorer, senyor Joan Nonell i Febrés; Comptador, senyor Joan Roig i Ferrer; Bibliotecari, senyor August Calvó i Serdañons; Vocal Conservador del Local i Arxiver General, senyor Albert Oliveras i Folch; Vocals, senyor Francesc de P. Maspons i Anglasesell; senyoreta Maria de Quadras i Feliu; senyor Secundí Coderch i Mir; senyor Josep Colominas i Roig (President de la Secció de Folklore); senyor Lluís G. Olivella i Arenas (President de la Secció de Fotografia); senyor Lluís de Quadras i Feliu (President de la Secció de Cinema); senyor Josep M.ª Guilera i Albiñana (President de la Secció d'Esports de Muntanya); mossèn Josep R. Bataller i Calatayud (President de la Secció de Geografia i Geologia); i senyor Pelegrí Casades i Gramatxes (President de la Secció d'Arqueologia i Història).

Comissió de Publicacions.—President, senyor Pau Vila i Dinarès; Vice-President, senyor Francesc Blasi i Vallespinosa; Tresorer, senyor Joan Nonell i Febrés; Secretari, senyor Francesc Martín i Julià; Vocals, senyors Francesc de P. Maspons i Anglasesell, August Calvó i Serdañons, i Secundí Coderch i Mir.

Comissió de BUTLLETÍ.—President, senyor Pau Vila i Dinarès; Vocals, senyors Pelegrí Casades i Gramat-

xes, Josep M.ª Guilera i Albiñana, i un representant de cada Secció.

Comissió de Xalets i Refugis.—President, senyor Pau Vila i Dinarès; Vice-President, senyor Lluís Estasen i Pla; Tresorer, senyor Enric Ribera i Llorens; Vocals, senyors Albert Oliveras i Folch i Carles Bertrand i Coma.

Secció de Folklore.—Després de la renovació d'aquesta Secció la seva Junta Directiva quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Josep Colominas i Roig; Vice-President, senyor Josep Roig i Punyet; Secretari, senyor Climent Viscarri i Torres; Vocals, senyors Joan Amades i Gelats, Enric Ribas i Virgili i Joan Fonta i Manau.

Secció de Fotografia.—Després de la Junta General ordinària celebrada el dia 8, la Junta Directiva d'aquesta Secció quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Lluís G. Olivella i Arenas; Vice-President, senyor Rossend Flaquer i Barrera; Secretari, senyor Josep M.ª Vilaseca i Ballbé; Tresorer, senyor Antoni Bergnes i Serrallach; Arxiver, senyor Manuel Comella i Seguí; Director del Laboratori, senyor Joan Roca i Miracle; Vocals, senyors Francesc Blasi i Vallespinosa, Josep Gaya i Casanovas i Albert Oliveras i Folch.

Secció de Geografia i Geologia.—Després de la Junta General ordinària celebrada el dia 9, la Junta Directiva d'aquesta Secció quedà constituïda en la següent forma: President, mossèn Josep R. Bataller i Calatayud; Vice-President, senyor Pau Vila i Dinarès; Secretari, senyor Lluís Solé i Sabarís; Tresorer, senyor Manuel Sancristòfol i Arboix; Conservador, senyor Josep Jubany i Busquets; Vocals, senyors Josep M.ª Thomas i Domènech i Francesc Martín i Julià.

Cl. J. Moncunill

ROSA «BARÓ ROTSCCHILD». PREMI «AMICS DE LES ROSES»
DE LA II EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES DE ROSES

Cl. R. Costa

ROSA «JOSEP STRNAD». PREMI «JOSEP A. GOMIS»
DE LA II EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES DE ROSES

Secció d'Esports de Muntanya.—

Després de la Junta General ordinària celebrada el dia 13, la Junta Directiva d'aquesta Secció quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Josep M.ª Guilera i Albiñana; Vice-President, senyor Josep Torrent i Sostres; Secretari, senyor Joan Garcia i Rodríguez; Tresorer, senyor Marc Armenteras i Camp; Vocals, senyors Josep Rovira i Cardona, Rossend Flaquer i Gil, Enric Buñll i Canadell, Eliodor Orfila i Castells i Josep M.ª Nubiola i Déu.

Secció d'Arqueologia i Història.—

Després de la Junta General ordinària celebrada el dia 12, la Junta Directiva d'aquesta Secció quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Pelegrí Casades i Gramatxes; Vice-President, senyor Frederic Damians i Manté; Secretari, senyor Manuel de Genovart i Boixader; Arxiver, senyor Enric Vilaseca i Tock; Vocals, senyors Gabriel Roig i Font, Artur Valeri i Pulpurull, Jaume Colomer i Montset, i Joaquim Gich i Martí.

Secció de Cinema.—Després de la Junta General ordinària celebrada el dia 12, la Junta Directiva d'aquesta Secció quedà constituïda en la següent forma: President, senyor Lluís de Quadras i Feliu; Vice-President, senyor Ignasi Canals i Tarrats; Secretari, senyor Isidre Socias i Ferré; Tresorer, senyor Josep Galceran i Bonet; Vocals, senyors Delmir de Caralt i Puig, Alfons Lagoma i Allué, Joan Sàbat, Eusebi Ferré i Borrell, Joan Prats i Vidal i Domènec Giménez i Botey.

NOMENAMENT DE SOCIS HONORARIS.—

En la Junta General celebrada pel CENTRE el dia 30 de juny, fou presentada una proposició que l'Assemblea aprovà per aclamació, per la qual han estat nomenats «socs honoraris» el senyor Marçal Ambrós, únic supervivent dels fundadors del CENTRE, i el senyor Comte de Saint-Saud, antic soci, també del mateix, atès els mereixements adquirits en llurs activitats en pro de l'obra ex-

cursionista, cultural i patriòtica i de col·laboració amb el CENTRE.

EL COMTE DE SAINT-SAUD AL CENTRE.

—Aprofitant la seva estada d'uns breus dies a la nostra ciutat, visità el nostre estatge el Comte de Saint-Saud, el soci delegat més antic amb què conta la nostra entitat.

L'il·lustre visitant va resseguir totes les instal·lacions de la casa, i s'entretingué especialment a l'arxiu fotogràfic i a la biblioteca on li foren mostrades algunes de les seves obres, avui dia esgotades.

Finalment, fou rebut per la Junta Directiva en pes a la Sala de sessions.

El Comte de Saint-Saud, el qual compta actualment 80 anys, ens captivà en tot moment per la seva animada i viva paraula i per la concisió de les seves frases. Tot i pertànyer a l'època inicial del moviment pireneista no s'ha quedat enrrera i actualment està al corrent i admet l'evolució i el progrés d'aquells llunyans inicis.

L'estiu darrer, el Comte de Saint-Saud va concórrer al Congrés d'Alpinisme de Chamonix, on portà, com de costum, la representació del CENTRE, i pocs dies abans de la seva visita a Barcelona havia actuat en nom nostre a la darrera reunió de la Federació de Societats Pireneistes que tingué lloc a Perpinyà.

Les primeres relacions entre el nostre delegat degà i els excursionistes catalans daten de l'any 1879, quan Mr. de Saint-Saud va arribar a Barcelona procedent de la Vall d'Ordessa i havent travessat bona part d'Aragó i tot Catalunya.

Llavors va donar una conferència d'aquesta excursió, o exploració, a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, on fou rebut amb tots els honors per aquell grapat d'entusiastes.

A continuació va col·laborar en les publicacions de l'esmentada entitat. Publicà primer el *compte-rendu* d'aquesta excursió, i un parell d'anys més tard (1881-Annuari) amb la d'una nova excursió per Catalunya des

de Puigcerdà a la Vall d'Aran, en el curs de la qual penetrà a la magnífica regió dels Encantats i passà el port de Ratera. Abans ha efectuat diverses ascensions, Puig d'Alp a Cerdanya, Canal Baridana, en la serra de Cadí, i puig de Linya a prop d'Espot, que han de considerar-se com a «primeres».

D'aleshores ençà el Comte de Saint-Saud ha estat en relació amb el CENTRE i en assembles i reunions ha dut el nom de la nostra entitat i de la nostra pàtria.

L'any 1923, amb motiu de traslladar-se als Concursos Internacionals de Bagnères de Luchon una nodrida caravana nostra, se li féu pública ofrena d'una ensenya del CENTRE, d'or i esmalts.

La Junta General del CENTRE de 30 de juny darrer va refermar la consideració que sent pel seu més antic delegat en nomenar-lo per aclamació soci honorari, juntament amb el senyor Marçal Ambrós, essent, per tant, els primers nomenaments honorífics que constaran en l'història del CENTRE.

OCCITANS AL CENTRE.—La tarda del dia 3 ens visità una caravana de l'«Ski Club Saint-Gironais», amb el qual la nostra Secció està en molt bones relacions a conseqüència de les curses internacionals de la Molina.

Els expedicionaris, en nombre d'una trentena, vingueren a passar les diades de la Pasqua Florida a Catalunya, i reservaren al CENTRE llur primera visita. Formaven part d'aquesta MM. Artigues i Chambers, president i Secretari d'aquell Club. Foren rebuts pels senyors Pau Vila, Maspons, Turull, Oliveras i Guilerà, de la Junta Directiva. Visitaren el Saló de Fotografies de Muntanya. Es projectaren a la pantalla un seguit de diapositives de les muntanyes de Catalunya, originals del senyor Oliveras.

Entre els directius visitants i els del CENTRE es canviaren parlaments de benvinguda i salutació en francès, català i en llenguadoc, i es de-

mostrà la facilitat de comprensió existent entre les nostres parles vernacles.

Els visitants foren obsequiats amb un refresc, i abandonaren el nostre estatge creiem que satisfets i després de passar una bella estona de companyonia muntanyenca.

OBITUARI.—El dia 29 de juny va traspasar víctima de traïdora malaltia el soci senyor Salvador Mas-suet i Amorós, vocal de la Junta de la Secció de Fotografia i ex-membre de la Junta Directiva del CENTRE.

Des de molts anys que amb la seva tasca constant contribuïa a la consolidació i engrandiment de la nostra entitat. Era un dels veritables entusiastes que amb el seu encert féu possible la importància quantitativa i qualitativa de la nostra Secció de Fotografia.

Els seus amics del CENTRE han perdut en ell a un veritable company i un excel·lent excursionista i fotògraf.

Trametem a la seva família el nostre més sentit condol.

XALETS DE LA RENCLUSA I D'ULL DE TER.—El servei d'estiu del Xalet de la Renclusa començarà enguany a partir del 2 de juliol, a càrrec de la senyora vídua de Sayó, de Benasc, i al d'Ull de Ter començarà el dia 12, a càrrec del senyor Joan Orriols, de Campdevànol, com d'habitud, fins a les darreries de setembre.

Secció de Geografia i Geologia

L'INSTITUT DE GEOGRAFIA ALPINA DE GRENOBLE, A CATALUNYA.—Ja donàrem compte oportunament de la realització del viatge d'estudis per la nostra terra, i del qual tingué cura, per encàrrec del CENTRE, la nostra Secció. Ara ens és plaent, per a satisfacció de tots, assenyalar la relació que en fa la «Revue de Géographie Alpine», publicació de l'esmentat Institut, en el seu número de juny darrer. El cronista manifesta un entusiasme per les coses de casa nostra i un agraïment tan cordial per

les rebudes que els feren en el curs de llur viatge que ens és molt plaent de remarcar. Altrament lloa l'organització donada al viatge i esmenta particularment la col·laboració tècnica dels nostres consocis senyors Pau Vila, Jaume Marcet, Lluís Solé i Francesc Martín i Julià.

De passada el cronista anuncia la publicació d'un treball geogràfic en el que es recolliran les impressions i les observacions fetes. Ens plaurà reproduir-lo.

Secció d'Esports de Muntanya

ASCENSÍO AL PIC SUPERIOR DEL PEDRAFORCA DES DE GRESOLET PER LA GRALLERA.—Aquesta excursió l'efectuaren els dies 3, 4 i 5 de juny els socis senyors Santiago Coll, Jaume Rosell i Enric Bufill.

El dia 3, s'anà de Barcelona a Bagà, en automòbil, passant per Manresa. De Bagà al santuari de Gresolet pel coll de la Bauma en poc menys de quatre hores. Hom passà la nit al santuari. El dia 4, a les 5 del matí, se sortí i es pujà pel bosc fins al peu de la muralla de la Grallera, a l'oest de la canal de Riambau i sota el pic superior o de Gósol. Hi hagué algun ruixat. Es feren provatures per a pujar directament el segon grau o cingle que divideix el bosc del Gresolet. Una i altra cosa feren perdre molt de temps. Eren les 10 h. 30 m. quan es començà l'escalada. Aquesta, llevat del primer tros un xic delicat, no és dificultosa, i, en canvi, és molt interessant, perquè permet contemplar a bastament la imponent paret del cim del Calderer o de Saldes.

Acompanyats d'un vent del nord fort i gelat, que portava alguna bolva de neu, arribaren dalt del cim prop de les dues. Hi trobaren uns companys que hi havien anat des del refugi C. A. T. passant pel coll de Prat d'Aguiló, i els quals encara tingueren empenya per a pujar el cim més baix o del Calderer. Després els veieren baixar el Gósol.

Els tres excursionistes, en vista del temps desagradable, decidiren

baixar, i ho feren per la tartera de l'enforcadura cap a Saldes primerament, per a decantar després cap al Gresolet. El dia següent, 5 de juny, per Gisclareny retornaren a Bagà i a Barcelona per la Pobla de Lillet.

Pròximament publicarem amb més detall l'itinerari d'ascensió per la Grallera perquè serveixi d'orientació als que desitgin visitar aquesta interessant part del Pedraforca.

EXCURSIÓ A ULL DE TER I GORGES DE CARANÇÀ.—Els socis senyors J. M. Novellas i Jacint Bofill feren aquesta travessia els dies 23 i 24 de juny. El dia 23 anaren de Barcelona al Xalet d'Ull de Ter passant per Camprodon i Setcases.—El dia 24 pujaren als pics de Bastiments i de l'Infern, i baixaren cap a Thués per la vall de Comamitjana i gorges de Carançà. El descens des del pic de l'Infern l'efectuaren amb molta neu, fort vent i boires.

PRESENTACIÓ D'UN NOU FILM ESPORTIU.—A darrers de la temporada la Secció va patrocinar una altra vetllada de cinema, en la qual s'estrenà al Cine Fèmina la pel·lícula *Los Diablos de la Cumbre*, interpretada per excel·lents esquiadors. Un gran contingent de consocis i amics va concórrer a aquesta sessió d'ambient esportiu.

REPARTIMENT DE PREMIS.—En aquest acte, celebrat amb tota solemnitat, de clausura de la brillant temporada d'esports de neu, es lliuraren les copes i premis que ací s'esmenten:

Copes Secció Esports de Muntanya: Ernest Mullor, Ignasi de Quadras, Gustau Wintsch i Oriol Canals; copes CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: Carme Sabadell, Joan Andreu i Andreu Figueras; copa Margot Moles: Carlota Dubler; premis Cèsar Dubler: Roser Guarro i Manuel Dubini; copa Atracció de Forasters: Alex Signorel (Tolosa); copes Lluís Bertrand: Joan Andreu i Ernest Mullor; copes Eliodor Orfila: Enric Guasch i Joan Roig; copa Josep M.ª Guilera: Ventura Roca, de

Vic; trofeu CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: equip de Vic (V. Roca, F. Pantebra i M. Illa); copa Patronat Nacional de Turisme: Lluís Rigat; copa Ferrocarrils de Muntanya a Grans Pendants: Manuel Dubini; copa Santuari de Núria: Ernest Mullor; copa Hotel de Núria: Lluís Rigat; premis Magatzems Santa Eulàlia: Maria Izard de Wintsch; premi «El Dique Flotante»: Carme Armangué; premi Esquís de J. Miret amb areses J. M.ª G.: Ventura Roca (Vic); premi Esquís de B. Puig: J. Vandrieche (Puigcerdà); premi Fixació Roviroso: Ll. Soler (Puigcerdà); premi Joc de ceres «Dunzinger»: J. Pagès (Berga); premi Molles taloneres J. M.ª G.: J. Solanas (Berga); premi «Carnet d'un esquiador» de Josep M.ª Guilerà: J. Badia (Berga).

A més, la Secció ha ofrenat diverses copes petites i uns esquís d'argent a les senyoretes concur-

sants i medalles a la major part de corredors classificats.

A més, aquest hivern els corredors de la Secció han fet guanyar al CENTRE els següents premis.

Per haver-se guanyat dos anys seguits s'adjudicà el trofeu de la Generalitat de Catalunya instituït l'any passat.

També s'adjudicà en definitiva: la Copa de la Generalitat (equips, Campionat de Catalunya), la copa Magatzems Santa Eulàlia (III Aplec dels Esquiadors de Gràcia), la copa «Entitats Organitzadores» (Aplecs dels Rasos de Peguera), la copa de la «Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya» (equip, en la cursa Internacional de Fons), i la copa del «Centre Excursionista Rafel de Casanova» (cursa de Nou Creus. En total sis magnífiques copes que vénen a augmentar la col·lecció de trofeus guanyats per la Secció.

NOTICIARI

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES DE ROSES. —La Sala d'exposicions ha estat cedida, com l'any passat, a l'entitat «Amics de les Roses», primera en el seu caire a Espanya, per tal de celebrar-hi la seva II Exposició de fotografies de roses.

Aquesta exposició ha posat de relleu l'afició que entre nosaltres hi ha per una obra tan perfecta de la naturalesa com és la rosa, i l'alta vàlua dels elements fotogràfics que amb un encert remarcable han produït en el paper un element que fins ara no s'havia tocat poc ni molt entre els esmentats aficionats.

Cal remarcar que han concorregut a l'Exposició 22 concursants amb un total de 64 fotografies, de les quals publiquem en aquest BUTLLETÍ dues

de les premiades i que són veritables obres d'art.

LA CARRETERA D'ESBOT. —Des de mitjans de juny ha estat donat al trànsit públic el ramal de carretera que, sortint de la carretera general de la Pobla de Segur a Esterri d'Aneu, junt a l'aiguabarreig del riu Escrita amb el Noguera Pallaresa, puja gairebé sempre per la vora esquerra del primer riu, fins a les primeres cases d'Espot de Baix. L'hotel Saurat ha construït un nou edifici a l'entrada del poble, molt recomanable.

Es creu no gaire llunyà el dia en què el camí d'Espot al llac de Sant Maurici sigui arranjat per a passar automòbils.